IDENTITATEA TEOLOGICĂ ŞI SPIRITUALĂ A FAMILIEI ÎN MAGISTERIUL PAPEI PAUL AL VI-LEA [1]

Pr. prof. dr. Alois Bişoc (Iaşi)

În ciclonul rapidelor transformări sociale, culturale şi morale care au atacat identitatea familiei, s-a simţit nevoia unor studii mai aprofundate şi a unor intervenţii mai concrete şi mai hotărâte pentru salvgardarea ei. Într-adevăr, în ultimele decenii s-a verificat o tot mai crescândă sensibilitate faţă de familie. Nenumărate sunt articolele, cărţile şi tratatele care se ocupă de ea, căutând să facă mai multă lumină în acest câmp atât de problematic. Ca arhiepiscop de Milano, cardinalul Montini, viitorul papă Paul al VI-lea, afirmă că „toate acestea nu slujesc decât pentru a trezi în noi dorinţa unei doctrine mai clare şi mai complete, cea pe care noi trebuie să o posedăm actualmente pentru a rezolva în calitate de creştini această vitală problemă a familiei”[2].

Evident, Biserica s-a ocupat foarte mult de familie. Dar, spre deosebire de alţii, ea s-a plasat mai întâi şi în mod principal în ascultarea cuvântului lui Dumnezeu; a căutat să redescopere adevărata concepţie despre familie, extrăgând-o din gândul original al lui Dumnezeu şi din proiectul lui Dumnezeu restaurat şi sfinţit de Cristos. Într-adevăr, Conciliul a orientat doctrina sa asupra căsătoriei şi a familiei, sprijinindu-se în mod cu totul deosebit pe fundamente biblice. Aşa va face şi papa Paul al VI-lea, considerând că Biblia este indispensabilă pentru a înţelege ce este familia.

Desigur, nu este vorba de o tratare detaliată şi sistematică asupra căsătoriei şi familiei în Sfânta Scriptură, dar, cu toate acestea, se află în ea nişte elemente care servesc ca adevăruri permanente şi altele care servesc ca puncte de plecare pentru o dezvoltare ulterioară. E necesar, însă, în spirit de credinţă, să ne plasăm sub lumina ei pentru a descoperi o sănătoasă şi solidă teologie a familiei. Urmând acest drum, vom vedea împreună cu papa Paul al VI-lea, în paginile următoare, ontologia divino-umană a familiei, adică ce este familia în

---

[1] Textul reprezintă capitolul III din teza de doctorat susţinută de către părintele Alois Bişoc la Universitatea Pontificală din Lateran, Roma, în anul 1984. Titlul tezei este *Crisi e identità della famiglia nel magistero di Paolo VI*.

[2] G.B. MONTINI, Lettera pastorale *Per la famiglia cristiana* (Lett. past.): *Magistero episcopale, Lettere pastorali*, *1960*, Cittadella 1961, 841.

planul iniţial al lui Dumnezeu, cum a fost ea apoi sfinţită de Cristos, esenţa sa de „Biserică familială", încheind cu directivele sale speciale pentru actualizarea şi promovarea identităţii familiei.

1. Familia în planul lui Dumnezeu

1.1. Căsătoria şi familia sunt opera lui Dumnezeu

Între tentativele de secularizare se numără şi aceea care consideră căsătoria şi familia ca un produs al istoriei sau o invenţie a oamenilor şi, de aceea, astfel de realităţi, o dată cu apariţia culturii moderne, ar trebui să fie socotite ca depăşite. Doctrina Bisericii, din contră, afirmă că Dumnezeu însuşi este autorul căsătoriei, că el a întemeiat prin legi foarte precise „intima comunitate de viaţă şi de iubire conjugală"[3]. În acord cu doctrina conciliară, papa Paul al VI-lea, în importantul său discurs către participanţii la cel de al XIII-lea Congres Naţional al Centrului Italian Feminin, declară: „Căsătoria şi familia nu sunt doar opera omului, o construcţie umană produsă şi dominată în intima ei esenţă de condiţiile istorice şi ambientale, şi deci schimbătoare ca şi acestea"[4].

Atât căsătoria, cât şi familia au o origine mai înaltă, care transcende omul, şi un proiect imuabil în istoria omenească. Căsătoria şi familia vin de la Dumnezeu, sunt opera lui Dumnezeu şi răspund unui proiect esenţial pe care el însuşi l-a trasat şi care depăşeşte schimbătoarele condiţii ale timpului, rămânând neschimbat de-a lungul veacurilor.

Cu alte cuvinte, căsătoria şi familia nu sunt o invenţie a omului, ci a lui Dumnezeu; se nasc din voinţa lui Dumnezeu cu o structură şi o funcţie bine definite. Spre a înţelege bine toate acestea, este necesar, însă, de a merge la „origini", de a ne plasa sub lumina revelaţiei, aşa cum ne sfătuieşte însuşi papa Paul al VI-lea: „Trebuie întotdeauna să ne îndreptăm spre această primă pagină din Biblie dacă vrem să înţelegem ce este şi cum trebuie să fie un cuplu uman, un cămin"[5].

Deschizând Sfânta Scriptură, la începutul ei, vedem două texte care interesează în mod deosebit tema noastră: *Gen* 1,26-28 şi *Gen* 2,18-25. Ne limităm însă la o analiză foarte telegrafică. „Dumnezeu l-a creat pe om după

---

[3] *GS* 48.

[4] PAUL AL VI-LEA, *Insegnamenti di Paolo VI* (*INS*), IV, Tipografia Poliglotta Vaticana, Città del Vaticano 1966, 81.

[5] Cf. PAUL AL VI-LEA, „Discorso al Movimento Equipes Notre-Dame" (04.05.1970) (*END*), în *INS*, IV, 3.

chipul său” (*Gen* 1,27), adică l-a creat persoană, ca şi el, l-a creat inteligent, liber, capabil să iubească. „Bărbat şi femeie l-a creat” (*Gen* 1,27) deci nu identici, ci în dualitatea sexelor, şi totuşi egali în demnitate. Potrivit planului său, Dumnezeu i-a creat complementari, unul pentru altul şi, de aceea, „omul va părăsi pe tatăl său şi pe mama sa şi se va alipi de soţia sa şi amândoi vor fi un singur trup” (*Gen* 2,24). Cei doi alcătuiesc un singur cuplu în iubire şi vor primi misiunea de a răspândi iubirea creatoare a lui Dumnezeu: „Creşteţi [fiţi rodnici] şi vă înmulţiţi” (*Gen* 1,28). Deci, geneza căsătoriei şi a familiei se află sub iniţiativa directă a lui Dumnezeu, spre a se îndeplini un plan special al său.

Prin căsătorie şi familie, Dumnezeu vrea să-l facă pe om părtaş la prerogativele sale cele mai înalte: iubirea sa pentru oameni şi capacitatea sa creatoare de viaţă. Fiind plan divin, el nu se schimbă, ci este valabil pentru totdeauna, în mod independent de condiţiile schimbătoare ale timpurilor şi ale culturilor. În felul acesta, căsătoria şi familia ocupă un loc de onoare în planul divin. Ele sunt instituţiile cele mai vechi ale istoriei umane. Sunt un prototip şi, ca atare, rămân şi vor rămâne întotdeauna un model care trebuie să se reproducă. Sunt instituţiile cele mai importante: originea şi fundamentul societăţii omeneşti. Conciliul afirmă că „familia însăşi a primit de la Dumnezeu această misiune, ca să fie prima şi vitala celulă a societăţii”[6]. Pe aceeaşi linie conciliară, papa Paul al VI-lea afirmă de mai multe ori că familia este „nucleu social prim şi sacru”, „primul nucleu natural”, „celula naturală a societăţii umane”, „celula fundamentală a vieţii sociale”, „prima sacră societate întemeiată de Dumnezeu Creatorul, guvernată de legile sale”, „celula de bază”[7]. O asemenea instituţie, atât de importantă şi de fundamentală, nu putea să se nască din nişte combinaţii întâmplătoare sau din diferite tentative umane. Papa declară explicit: „Căsătoria nu este, deci, efectul întâmplării sau produsul unor forţe naturale inconştiente; este o înţeleaptă instituţie, făurită de Creator pentru a realiza în omenire planul său de iubire”[8].

Căsătoria şi familia sunt, aşadar, legate de Dumnezeu Creatorul şi ele au o transcendentă relaţie cu Dumnezeu; de la el vin şi către el sunt orânduite; familiile se întemeiază şi trăiesc iniţial pe pământ, dar sunt destinate să se reunească în cer.

---

[6] *AA* 11.

[7] Cf. *INS*, VII (1969), 1184; *INS*, VIII (1970), 847; *INS*, 1448; *INS*, 323; *INS*, IX (1971), 197; *INS*, XV (1977), 251.

[8] *Humanae vitae*, 8.

Desigur, acesta este un plan ce trebuie considerat cu ochii credinţei într-o perspectivă escatologică, conform căreia toate lucrurile sunt orânduite de Dumnezeu pentru mântuirea şi fericirea supranaturală a oamenilor. Numai în această lumină se poate avea o idee clară despre căsătorie şi despre familie. Orice concepţie sau doctrină, care nu ţine cont în mod suficient de această relaţie esenţială a căsătoriei şi a familiei cu originea sa divină şi cu destinul său care transcende experienţa umană, nu va înţelege nici realitatea lor profundă şi nici nu va putea găsi calea exactă pentru a rezolva problemele inerente vieţii familiale.

Dacă vor să rezolve criza, căsătoria şi familia trebuie să redescopere planul divin asupra lor. Acest lucru este posibil numai în lumina revelaţiei exprimate în Biblie şi interpretate în mod autentic şi competent de către magisteriul Bisericii.

1.2. Comunitate de viaţă şi iubire

Iubirea nu a fost întotdeauna considerată şi trăită la justa sa valoare. De aceea, Biserica a căutat mereu să intervină pentru a o readuce la demnitatea sa. Dar ea, Biserica, nu a fost întotdeauna înţeleasă corect, ba chiar de multe ori i s-a adus acuza că ar fi duşman al iubirii umane. Papa Paul al VI-lea este conştient de acest lucru şi răspunde în mod hotărât „nu” acestor acuze: „Foarte adesea Biserica a părut, bineînţeles, pe nedrept, neîncrezătoare faţă de iubirea umană. De aceea, dorim astăzi să vă spunem în mod clar: „nu, Dumnezeu nu este duşmanul marilor realităţi umane, şi Biserica nu desconsideră nicidecum valorile trăite zilnic de milioane de cupluri”[9].

Nu numai că Dumnezeu nu este duşmanul iubirii conjugale, dar el însuşi este cel care a voit-o, a creat-o, a declarat bunătatea sa. Iubirea umană este excelentă în obârşiile ei: „şi a văzut Dumnezeu că toate acestea erau bune” (*Gen* 1,31). De aceea, este necesar să se meargă din nou „la origini”, la Biblie, pentru a intui idealul iubirii conjugale şi, în consecinţă, a comunităţii în care ea se concretizează. Numeroasele studii, analizele psihologice, cercetările psihanalitice, anchetele sociologice, reflecţiile filozofice vor putea desigur aduce lumină asupra sexualităţii şi iubirii umane, dar ne-ar întuneca mintea dacă am uita această fundamentală învăţătură care ne-a fost dată încă de la început, şi anume: dualitatea sexelor a fost voită de Dumnezeu, pentru ca bărbatul împreună cu femeia să fie o imagine a lui Dumnezeu.

---

[9] *END*, 1.

Creându-l pe om, Dumnezeu nu l-a lăsat singur şi nu l-a destinat la solitudine, deoarece, cum el însuşi zice, „nu este bine ca omul să fie singur" (*Gen* 2,18). De unul singur, omul nu putea fi imaginea lui Dumnezeu care este iubire, care este comuniune de persoane. Omul avea nevoie de cineva care să-i fie „asemenea", pentru a se ajuta, pentru a se completa, pentru a intra în relaţie de iubire şi de comuniune (*Gen* 2,18). De aceea, „Dumnezeu l-a creat pe om după chipul său; după chipul lui Dumnezeu l-a creat; bărbat şi femeie i-a creat" (*Gen* 1,27). Astfel, bărbatul şi femeia poartă înscrisă în însăşi natura lor chemarea la iubire. Servindu-se de cuvintele unui autor englez, papa declară: „Domnul ne-a făcut bărbaţi şi femei pentru a ne învăţa să iubim. A întipărit în natură această lege, care este finalitatea sa, proiectul său. Vrea ca bărbatul şi femeia să înveţe a se iubi prin faptul că ei sunt complementari şi caută acea integrare, unitate şi interpersonalitate care mâine va fi, dacă va voi Dumnezeu, familie"[10].

Nici o tendinţă, nici o atracţie nu este atât de puternică în natura bărbatului şi a femeii ca aceea care îi atrage să se iubească şi să se unească într-o comunitate de viaţă diferită de oricare alt tip de comunitate umană. Într-adevăr, unirea dintre bărbat şi femeie se deosebeşte în mod radical de orice altă asociere umană şi constituie o realitate singulară, şi anume aceea că cuplul este întemeiat pe dăruirea reciprocă, unul altuia: „şi vor deveni amândoi un singur trup" (*Gen* 2,24).

Concret, această unire vrea să semnifice o unire foarte intimă şi profundă, unire nu numai a trupurilor şi a instinctelor, ci o unire totală a gândurilor, a inimilor, a întregii persoane, unire care face din cei doi „o singură inimă şi un singur suflet", s-ar putea spune „chiar o singură fiinţă". Însă profunda unire a bărbatului şi a femeii nu anihilează persoanele lor. Darul nu este o fuziune. Fiecare persoană rămâne distinctă şi, departe de a se dizolva în dăruirea reciprocă, se afirmă şi se cizelează, creşte în tot decursul vieţii conjugale conform acestei mari legi a iubirii: a se dărui unul altuia pentru a se dărui împreună.

O astfel de unire profundă nu poate înceta niciodată, deoarece iubirea, prin natura sa, cere de a fi durabilă, de *a se angaja în mod desăvârşit pentru totdeauna*. Cele două mari temelii pe care mâine va apărea o familie legitimă şi bună sunt *exclusivitatea* şi *perenitatea*, premisele indisolubilităţii. Sunt exigenţe care intră în planul iniţial al lui Dumnezeu, creatorul naturii umane.

---

[10] *INS*, V (1967), 963-964. Papa nu dezvăluie numele autorului englez.

Ele sunt, de fapt, nişte legi care sunt date pentru binele familiei. Departe de a fi o sclavie, ele sunt o garanţie şi o protecţie, un adevărat sprijin, izvor de unitate, de fericire, de spirit de dăruire şi de sacrificiu.

Iată într-o privire de ansamblu planul lui Dumnezeu asupra bărbatului şi asupra femeii, care sunt chemaţi la iubire, la dăruire reciprocă, la unire definitivă într-o comunitate de viaţă şi de iubire. Acesta este într-adevăr fericitul rezultat al Conciliului al II-lea din Vatican care, tratând despre căsătorie şi despre familie, nu doar prin prisma unor aspecte juridice, ci bazându-se, în primul rând, pe planul divin, redescoperă valoarea iubirii personaliste şi a familiei ca o comunitate. Pe această bază, familia este definită „intimă comunitate de viaţă şi de iubire conjugală, fondată de Creator şi structurată după legi proprii”[11]. Papa Paul al VI-lea va urma cu fidelitate doctrina conciliară, insistând asupra vocaţiei bărbatului şi a femeii de a alcătui o comuniune de iubire şi de viaţă. El vorbeşte despre familie ca despre „prima societate umană instituită de bunătatea creatoare a lui Dumnezeu tocmai ca societate a iubirii, a dăruirii a două fiinţe umane făcute una pentru alta, pentru a alcătui o singură viaţă în comunicarea de sentimente, de efecte, de convieţuire, de colaborare, de ajutorare reciprocă, izvor de fericire mutuală”[12].

În acest sens, se admite că instituţia conjugală nu mai există doar pentru procreare sau rezervând acesteia primul loc. Ea se întemeiază şi există, în primul rând, pe fundamentul iubirii. Făcând apologia enciclicii *Humanae vitae*, papa Paul al VI-lea face cunoscută importanţa care a fost dată iubirii conjugale: „Am urmat cu plăcere concepţia personalistă, proprie doctrinei conciliare, cu privire la societatea conjugală, dând astfel iubirii, care o generează şi o alimentează, locul proeminent ce i se cuvine în aprecierea subiectivă a căsătoriei”[13].

Societatea conjugală nu este, de aceea, o sumă de trupuri sau de indivizi, ci o comuniune intimă de viaţă, în care iubirea joacă un rol principal. Iubirea este într-adevăr cimentul care dă acestei comunităţi de viaţă soliditatea sa şi elanul care o duce spre desăvârşire. Toată fiinţa participă la ea, în profunzimile misterului ei personal şi a componentelor sale efective, atât fizice, cât şi spirituale, până a constitui tot mai bine acea imagine a lui Dumnezeu pe care cuplul are misiunea de a o întrupa zi de zi.

---

[11] *GS* 48.

[12] *INS*, VII (1969), 1156.

[13] *INS*, VI (1968), 871-872.

Cu alte cuvinte, iubirea conjugală trebuie să îmbrăţişeze întreaga persoană şi trebuie să tindă neîncetat spre perfecţiune, făcând astfel ca soţii să fie tot mai vizibil imaginea lui Dumnezeu. Aceasta este vocaţia bărbatului şi a femeii potrivit planului divin: ei sunt chemaţi să se iubească, să se dăruiască, să se unească pentru totdeauna în căsătorie şi în familie, care familie este şi trebuie să fie comunitate de viaţă şi de iubire.

1.3. Comunitate născătoare de viaţă

O dată cu Conciliul al II-lea din Vatican, în doctrina matrimonială nu mai există o ierarhie a scopurilor, ierarhie care avea pe primul lor procrearea. Totuşi, cu reevaluarea personalistă a iubirii conjugale, procrearea nu-şi pierde importanţa sa. Papa Paul al VI-lea ne pune în gardă faţă de opiniile ce încearcă să supraaprecieze iubirea conjugală până la punctul de a omite un bine fundamental al căsătoriei, care este copilul. De fapt, Conciliul însuşi declară în mod explicit că, „prin caracterul său natural, instituţia însăşi a căsătoriei şi a iubirii conjugale sunt orânduite spre procrearea şi educarea copilului”[14]. Deci, natura însăşi a iubirii conjugale este cea care tinde să se dăruiască, să se răspândească, să se continue prin intermediul fecundităţii. Enumerând proprietăţile iubirii conjugale în *Humanae vitae*, pontiful conchide: „Este în fine o iubire fecundă, care nu se epuizează în comuniunea dintre soţi, ci este destinată să se continue, dând naştere la noi vieţi”[15].

Desigur, nu trebuie să se uite că natura iubirii conjugale se înscrie în proiectul iniţial al lui Dumnezeu Creatorul şi că dualitatea sexelor a fost voită de el, pentru ca bărbatul şi femeia să fie împreună imaginea lui Dumnezeu şi, la fel ca şi el, izvor de viaţă. Deci, Dumnezeu Creatorul este cel care a înscris legea fecundităţii în însăşi structura psihico-fiziologică a bărbatului şi a femeii. Chemându-i să se unească în instituţia familială, Dumnezeu a unit în chip admirabil cele două scopuri principale ale aceste instituţii: *iubirea* şi *procrearea*. Cu alte cuvinte, prin intermediul căsătoriei şi a familiei, Dumnezeu a unit în mod înţelept două dintre marile realităţi umane: misiunea de a transmite viaţa şi iubirea reciprocă şi legitimă a bărbatului şi a femeii.

Trebuie subliniat apoi că Dumnezeu nu numai că a creat natura umană şi a unit pe bărbat şi pe femeie în căsătorie, ci le-a spus în mod expres, sub formă de precept: „Fiţi roditori, înmulţiţi-vă şi umpleţi pământul” (*Gen* 1,28). El a

---

[14] *GS* 48 şi 50.

[15] *Humanae vitae*, 9 şi 12.

încredinţat în felul acesta soţilor sarcina de a continua „opera primei creaţii", de a completa universul creat de el. Este o sarcină de miniştri ai planului lui Dumnezeu asupra vieţii omeneşti, de miniştri ai puterii sale creatoare. Din acest motiv, ei pot fi numiţi „concreatori" în opera de conservare şi de organizare a lumii sau colaboratori liberi şi responsabili ai lui Dumnezeu Creatorul.

Adăugăm pe scurt un cuvânt despre importanţa pe care papa Paul al VI-lea o acordă educaţiei, considerată ca un rezultat necondiţionat al procreării. El declară că soţii sunt consacraţi „misiunii sublime de a fi colaboratori ai lui Dumnezeu în a revărsa viaţa în noi creaturi şi de a le educa în dezvoltarea lor"[16]. Conciliul al II-lea din Vatican confirmă această misiune, făcând din ea o datorie foarte gravă a părinţilor. Aceştia, „deoarece au transmis fiilor lor viaţa, au obligaţia foarte gravă de a-i educa"[17]. Nu din întâmplare, în *Familiaris consortio*, papa Ioan Paul al II-lea pune în acelaşi capitol, îndată după slujirea dată vieţii, dreptul-datoria părinţilor de a da educaţie copiilor[18]. Soţii sunt chemaţi, deci, să colaboreze cu Dumnezeu nu numai în a da viaţă fizică fiilor lor, ci şi în a cultiva spiritul lor, deci de a fi nu numai „născători", ci deopotrivă şi părinţi.

În felul acesta, soţii răspund uneia dintre vocaţiile lor cele mai mari şi îndeplinesc una dintre operele cele mai nobile în această lume. Ei sunt „copărtaşi" la iubirea creatoare a lui Dumnezeu, sunt părtaşi la iubirea pe care el o poartă omenirii şi tuturor fiilor ei, şi prin care doreşte să îi înmulţească pe fiii oamenilor pentru a-i face părtaşi la viaţa sa şi la fericirea sa veşnică.

Multe sunt încă expresiile utilizate de papa Paul al VI-lea pentru a scoate în relief această nobilă vocaţie şi demnitate a familiei: „izvor de viaţă"; „primul sacru nucleu social, în care existenţa umană se deschide, se formează, se defineşte"[19]. Familia este, deci, o lucrare bună a lui Dumnezeu, prin care el continuă opera creatoare în lume. După părerea papei, nu există o altă instituţie umană care să facă mai comprehensibil şi mai vizibil gândul lui Dumnezeu Creatorul şi modul cum el îl cheamă pe om să colaboreze la opera sa. El îl face părtaş la prerogativele sale cele mai înalte: iubirea şi viaţa, ceea ce, simultan, este o vocaţie şi o misiune.

---

[16] *INS* (1963), 400.
[17] *GE* 3; *GS* 50.
[18] *Familiaris consortio*, 28-41.
[19] *Lett. past.*, 836; cf. *INS*, VII (1969), 1184; *INS*, XIII (1974), 1055.

După această sinteză a gândirii papei Paul al VI-lea cu privire la familie în planul divin, se poate conchide că ea a fost voită de Dumnezeu, cu legi şi scopuri determinate, drept o comunitate de viaţă şi de iubire, ca o comunitate izvorâtoare de viaţă. Importanţa revelaţiei este incontestabilă în căutarea identităţii familiei, ba, mai mult, fără lumina Bibliei, nu se poate avea o idee clară despre familie. Nu ne rămâne altceva de făcut decât să preamărim planul divin, care face din instituţia familială un obiect ideal şi superlativ, deoarece consacră vieţii, a cărui început şi sfârşit este Dumnezeu, un cămin de iubire, de fericire, de virtuţi fundamentale pentru existenţa umană.

2. Familia sfinţită de Cristos

2.1. Prin reconfirmarea proiectului iniţial

Familia concepută în planul divin ca o comunitate de iubire unică, fidelă şi, deci, fecundă, era o operă foarte bună şi frumoasă la început. Dar păcatul a umbrit proiectul iniţial al lui Dumnezeu, făcând ca valorile comuniunii interpersonale în cadrul cuplului să-şi piardă puritatea şi frumuseţea primordială. Se răspândiră, în schimb, adulterul, divorţul, poligamia, sclavia femeii şi aşa mai departe.

Totuşi, Dumnezeu nu a permis ca planul său asupra instituţiei familiale să fie distrus complet. Deja în Vechiul Testament se pot sesiza momente în care este exaltată fidelitatea conjugală şi luată ca model al alianţei lui Dumnezeu cu poporul său, acesta din urmă fiind deseori infidel (cf. *Os* 2,18-25; *Ier* 3; *Is* 54,5-8), şi în care este exaltată măreţia şi frumuseţea iubirii (cf. *Ct*)

A fost necesar să vină Isus pentru a restaura deplin şi definitiv alianţa divino-umană; ca Mire, el iubeşte şi se dăruieşte pentru a mântui lumea (*Ef* 5,23-25). Prin el, căsătoria şi familia sunt readuse la proiectul divin iniţial şi redobândesc o nouă valoare în economia divină. Dar mai înainte de a interveni în mod explicit prin învăţătura sa, Isus a exprimat în mod explicit valoarea căsătoriei şi a comunităţii de familie prin persoana şi prin însăşi viaţa sa, alegând să vină în lume, ca toţi oamenii, prin intermediul unui cuplu: Iosif şi Maria. Mântuitorul a început opera de mântuire prin intermediul acestei uniri virginale şi sfinte în care se manifestă atotputernica sa voinţă de a purifica şi de a sfinţi familia, sanctuar de iubire şi leagăn al vieţii.

Cristos onorează familia întrupându-se în ea, acceptând legăturile de sânge, fiind părtaş la bucuriile şi suferinţele ei, petrecând în ea cea mai mare parte a vieţii pământeşti, crescând în tăcere, în ascultare, în muncă, mai înainte de a începe în mod public misiunea sa mesianică. Prin această alegere, Isus a

aprobat, a reconfirmat importanţa şi demnitatea familiei, a ratificat, a canonizat, a sfinţit această instituţie comună nouă, tuturor, şi generatoare a existenţei umane. Cu Isus, familia din Nazaret devine un exemplu de comunitate familială, de comuniune de iubire şi de viaţă sfântă.

Începându-şi viaţa publică, Isus o inaugurează chiar în ambianţa unei sărbători matrimoniale, dedicându-i prima sa minune (cf. *In* 2,1-11). Ne amintim apoi celelalte momente în care Isus a fost părtaş la viaţa de familie. Este suficient de a-l revedea în casa Martei şi a Mariei, surorile lui Lazăr (cf. *Lc* 10,38-42), în casa lui Simon fariseul (cf. *Lc* 7,35-50), în casa lui Petru (cf. *Lc* 4,38 ş.u.), a lui Iair (cf. *Lc* 8,40-56).

Dar în afara tuturor acestor episoade, Isus a intervenit în mod direct şi decisiv prin predica sa pentru a restabili concepţia şi demnitatea căsătoriei şi a familiei într-o societate favorabilă divorţului şi coruptă de păcat. În acest fel, Domnul Isus Cristos s-a prezentat oamenilor ca învăţător, renovator şi reformator al familiei.

Mai înainte de toate, în învăţătura sa cu privire la căsătorie, Isus nu face altceva decât să ne retrimită la începutul creaţiei, la proiectul primordial al lui Dumnezeu Tatăl, pentru a readuce instituţia matrimonială la „puritatea de la început”, deoarece „la început nu a fost aşa” (cf. *Mt* 19,8). Pentru a înţelege mai bine cum Cristos a restabilit demnitatea primordială a cuplului, vom face apel, împreună cu papa Paul al VI-lea, la textul din *Evanghelia după Matei* 19,3-8[20]. Mesajul evanghelic aminteşte că, la întrebarea fariseilor cu privire la divorţ, Isus declară voinţa precisă a lui Dumnezeu încă de la începutul creaţiei, servindu-se de două versete din *Geneză*: adică de *Gen* 1,27, asupra diferenţierii sexuale voite de Dumnezeu, şi de *Gen* 2,24, cu privire la vocaţia bărbatului şi a femeii de a fi un singur trup, încheind apoi cu proclamarea legii universale şi fără excepţie a unităţii şi indisolubilităţii căsătoriei: „Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă” (*Mt* 19,6). Permisiunea de divorţ acordată de Moise este interpretată de Isus doar ca un rezultat istoric derivat din „împietrirea inimii” (*Mt* 19,8). El, în schimb, desfiinţează permisiunea mozaică şi se prezintă ca reînnoitor hotărât al adevărului primordial despre cuplu în planul divin. Cuplul a fost conceput şi voit de Dumnezeu ca indisolubil, şi acest principiu, înscris deja în dreptul natural, a fost confirmat şi întărit pentru creştini de legea Evangheliei, acolo unde Cristos face observaţia că omul nu poate îndrăzni să despartă ceea ce Dumnezeu a unit.

---

[20] Cf. *Sacerdotalis coelibatus*, 20.

Pentru pontif, ca şi pentru Cristos, soţii sunt uniţi de Dumnezeu însuşi, şi nu doar cauzele naturale sunt cele care duc la întemeierea familiei, ci „Dumnezeu însuşi a pus mâinile asupra ei, fiindcă zice: «Ceea ce Dumnezeu a unit, omul nu trebuie să despartă»”[21]. De aceea, Cristos cere fidelitate absolută în viaţa conjugală, condamnând adulterul şi divorţul (cf. *Mt* 5,32 şi 19,9; *Lc* 16,18). Fidelitatea absolută trebuie să fie înţeleasă şi respectată chiar şi în gânduri şi în inimi, şi nu doar în extern (cf. *Mt* 5,28). Isus vrea să dea astfel căsătoriei o „inimă nouă”, să conducă instituţia familială la perfecţiunea, la idealul fixat de Dumnezeu.

Învăţătura lui Isus Cristos asupra unităţii şi indisolubilităţii instituţiei conjugale are întotdeauna valoare de lege, deoarece este o lege a lui Dumnezeu, lege divină care nu se schimbă, care nu se învecheşte. Ea are valoare pentru toţi, deoarece, fiind lege a lui Dumnezeu, nu poate fi anulată de nici o transformare culturală şi socială. Are valoare pentru totdeauna şi pentru toţi şi pentru faptul că învăţătura lui Cristos îşi împlântă rădăcinile în natura umană, înalţă iubirea conjugală, face ca familia să fie sănătoasă şi capabilă de a educa copiii cum se cuvine, cu binefaceri incalculabile pentru societate, pentru stat, pentru întreaga lume.

În fine, are valoare deoarece este spre binele familiei, pentru stabilitatea, fericirea şi demnitatea ei, făcând din ea o adevărată comunitate de viaţă şi de iubire unică şi indisolubilă. Biserica nu poate niciodată să înceteze a învăţa aceste exigenţe radicale ale lui Isus. Ea are misiunea de a le păzi şi de a le apăra exact după spiritul lor. Şi, într-adevăr, această misiune a sa de a proclama adevărul spus de Cristos asupra instituţiei familiale se reînnoieşte continuu în decursul secolelor, în ciuda schimbărilor istorice, culturale şi sociale care caută să îndepărteze proiectul iniţial al lui Dumnezeu asupra căsătoriei şi asupra familiei, proiect reconfirmat şi reconsolidat de Cristos.

2.2. Prin sacramentul Căsătoriei

În opera de mântuire a realităţii matrimoniale şi familiale, Isus nu s-a limitat la a o readuce la adevărul ei iniţial prin caracteristicile de unitate şi indisolubilitate, ci a înălţat-o la un sublim nivel de perfecţiune şi de demnitate. Fiind deja sacră, de instituire divină, căsătoria între creştini a fost sfinţită de Cristos prin darul sacramentului. Papa Paul al VI-lea afirmă în această privinţă: „El [Isus Cristos] nu numai că a recondus familia la puritatea sa primordială

[21] *INS*, VIII (1970), 1012.

(cf. *Mt* 19,8), ci a făcut din căsătorie un sacrament, adică un mijloc de a dobândi harul”[22].

Cu toate acestea, sacramentalitatea căsătoriei nu a fost întotdeauna pusă în evidenţă în mod satisfăcător, întrucât timp îndelungat discursurile asupra căsătoriei au fost orientate mai mult din punct de vedere juridic decât teologic. De aceea, este absolut necesar de a redescoperi importanţa sacramentalităţii căsătoriei, de a explica cum instituţia naturală, prin faptul însuşi că se celebrează între două fiinţe însemnate cu caracterul creştin, devine sacrament, se divinizează, se aprinde în interior de caritatea divină şi este izvor peren de har şi de sfinţire.

Conciliul al II-lea din Vatican subliniază această realitate afirmând că soţii creştini nu sunt singuri, ci că „Mântuitorul oamenilor şi Mire al Bisericii” vine în întâmpinarea lor prin sacramentul Căsătoriei[23]. Papa Paul al VI-lea reia doctrina conciliară, citând-o şi textual. Dar discursul cel mai complet asupra sacramentalităţii căsătoriei a fost cel adresat Echipelor Notre-Dame la 4 mai 1970. După ce a tratat teologia Căsătoriei în creaţie, pontiful dezvoltă teologia Căsătoriei, luându-l ca „învăţător” pe apostolul Paul, şi începe tratarea ei cu sacramentul Botezului, prin care, cu ajutorul lucrării Duhului Sfânt, toţi devin creaturi noi în Cristos. „Lucrare a Duhului Sfânt (cf. *Tit* 3,5), regenerarea baptismală face din noi creaturi înnoite (cf. *Gal* 6,15), chemate să trăiască, la fel ca şi noi, o viaţă nouă (*Rom* 6,4)”[24].

Cristos a primit însă de la Tatăl misiunea de a mântui şi de a reînnoi nu numai omul, ci şi instituţiile sale, precum şi istoria sa. De aceea, „în această mare operă de reînnoire a tuturor lucrurilor în Cristos, căsătoria, şi ea purificată şi reînnoită, devine o realitate nouă, un sacrament al noii alianţe”[25].

Devine sacrament nu în virtutea unui pact, a unui statut juridic, ci în virtutea caracterului creştin şi, deci, este sacrament numai pentru cei botezaţi. Prin Botez, creştinii sunt inseraţi în Cristos şi în trupul său mistic, Biserica, aşa încât începe să se instaureze o relaţie ontologic nouă între unii şi alţii şi acţiunile lor se desfăşoară în Cristos. Pe acest temei, papa Paul al VI-lea afirmă:

> Doi creştini doresc să se cunune. Sfântul Paul îi avertizează: „Voi nu vă mai aparţineţi vouă înşivă” (*1Cor* 6,19). Membre ale lui Cristos, ambii întru Domnul,

---

[22] *INS*, V (1967), 616.
[23] Cf. *GS* 48.
[24] *END*, 7.
[25] *END*, 7.

> şi unirea lor se face tot întru Domnul, ca şi cea a Bisericii şi, de aceea, această unire este o „mare taină" (*Ef* 5,2), un semn care nu numai că reprezintă misterul unirii lui Cristos cu Biserica, ci mai mult încă, îl conţine şi-l răspândeşte în jur[26].

Iată fundamentul şi esenţa realităţii sacramentale a căsătoriei creştine. Ea nu este o „afacere lumească", ci o unire făcută „în Domnul", de bărbatul şi femeia „recreaţi" (creaţi din nou) în baia botezului. Unirea lor nupţială este inserată *ipso facto* în noua şi veşnica alianţă matrimonială, cea a lui Cristos cu Biserica, şi aceasta este o „mare taină" (*Ef* 5,32).

Ar trebui acum să analizăm detaliat celebrul text *Ef* 5,21-35. Nefiind însă aici locul potrivit pentru a o face, reamintim totuşi faptul că apostolul Paul vede în *Gen* 2,24, „şi amândoi vor fi un singur trup", reprezentarea profetică a unirii dintre Cristos şi Biserică, un „mare mister" ascuns în căsătoria creaţiei, şi care apoi va fi realizat şi în căsătoria creştină. Şi, de aceea, sfântul Paul compară unirea matrimonială a creştinilor cu cea dintre Cristos şi Biserică şi îi îndeamnă pe soţi să-şi iubească soţiile lor precum Cristos îşi iubeşte Biserica.

Or, spre deosebire de Vechiul Testament, alianţa nupţială dintre Dumnezeu şi omenire, dintre Cristos şi Biserică (omenirea răscumpărată), serveşte de model pentru căsătoria creştină, şi nu numai de model, ci şi de izvor de har, pentru a o face să devină o reflectare fidelă a relaţiilor nupţiale dintre Cristos şi Biserică. Din acest motiv, căsătoria creştină nu este doar un simbol al căsătoriei cereşti, ci un germen care o reprezintă în ea însăşi ca activă şi eficientă. Altfel spus, unirea soţilor creştini nu este doar un semn ce semnifică misterul unirii nupţiale dintre Cristos şi Biserică, ci îl conţine, îl participă şi-l răspândeşte în jur.

Această întreagă realitate a devenit posibilă prin harul Duhului Sfânt, care este suflul ei dătător de viaţă. Duhul Sfânt, fiind legătura de iubire dintre Cristos şi Biserică, în virtutea sacramentului căsătoriei, este legătura de iubire şi dintre soţii creştini. El le comunică, deci, capacitatea sa de a iubi cu o iubire divină, cu iubirea lui Cristos însuşi: „Iubiţi-vă unii pe alţii precum eu v-am iubit pe voi" (*In* 13,34).

Înseşi exprimările iubirii conjugale sunt inserate în sfera iubirii divine, înseşi manifestările acţiunii lor sunt, pentru soţii creştini, pătrunse de această iubire pe care ei o primesc din inima lui Dumnezeu. Iubirea umană, lucru bun la origine, dar coruptă de păcat, este astfel salvată, mântuită, purificată, reînnoită, înălţată şi sfinţită de Cristos; devine „vehicul şi instrument" al iubirii divine

---

[26] *END*, 8.

între soţi; este transformată în har şi mai ales a devenit demnă de a fi „prezenţa şi simbolul" iubirii reciproce dintre Cristos şi Biserică.

Iată mesajul îmbucurător al noutăţii creştine a căsătoriei. Isus nu se mulţumeşte să o îndrepte spre perfecţiunea iniţială pe care păcatul a umbrit-o, ci îi dă o nouă valoare şi semnificaţie religioasă, o face sacrament al noii alianţe. Aceasta devine un model şi un ideal foarte înalt pentru soţii creştini care, prin harul sacramentului, sunt inseraţi în ea, participă, sunt părtaşi la ea, o actualizează şi o reflectă.

Iată marea nobleţe a căsătoriei creştine. Fiind un sacrament, căsătoria îmbracă un „caracter sacru", devine o valoare religioasă de „primă mărime", capătă un „preţ inestimabil". De aceea, papa Paul al VI-lea îi invită pe soţii creştini să fie conştienţi de acest „sacramentum magnum" al Căsătoriei şi de a nu ezita niciodată de a da mărturie despre demnitatea ei[27].

În acelaşi timp, este o mare nobleţe pentru familia însăşi, care se naşte şi se întemeiază pe sacramentul Căsătoriei. Dintre toate instituţiile umane, ea este singura comunitate de viaţă întemeiată pe un sacrament. Ea este unica societate naturală înălţată, asumată în ordinea harului, unită cu trupul lui Cristos. Ea este, aşadar, unica societate naturală care are privilegiul de a fi locul unde este exprimat şi făcut vizibil pactul de iubire dintre Cristos şi Biserică. Isus Cristos a voit în felul acesta să o sfinţească şi să o înalţe la o nouă demnitate umană şi creştină.

2.3. Prin harul dat spre perfecţiune

Reducând căsătoria la puritatea primordială şi ridicând-o la demnitatea de sacrament, Cristos nu-i lasă pe soţi în seama propriilor forţe. Cristos rămâne cu ei pentru a-i ajuta să se iubească aşa cum el însuşi a iubit Biserica. Prin sacramentul Căsătoriei, Isus este prezent în unirea de iubire a soţilor şi este prezent aici pentru a trezi o iubire şi mai mare. El este prezent cu harul Duhului Sfânt, care este sufletul ei dătător de viaţă. Într-adevăr, ambii, Cristos şi Duhul Sfânt, sunt prezenţi în mod activ în viaţa soţilor creştini, aşa cum atestă pontiful: „Voi nu mai sunteţi abandonaţi vouă înşivă, deoarece Cristos şi Duhul Sfânt, «aceste două mâini ale lui Dumnezeu», potrivit expresiei sfântului Irineu, lucrează fără preget pentru voi"[28].

---

[27] Cf. *INS*, I (1963), 400; *INS*, XIII (1975), 218.

[28] *END*, 13.

Soţii creştini, deci, graţie sacramentului Căsătoriei, sunt asistaţi şi ajutaţi în mod continuu pentru a duce la îndeplinire misiunea lor conjugală şi familială. Prin ea, ei sunt întăriţi şi cvasi-consacraţi pentru împlinirea fidelă a propriilor datorii, pentru realizarea propriei vocaţii până la desăvârşire. Idealul perfecţiunii nu este rezervat doar câtorva privilegiaţi, ci este o vocaţie adresată tuturor. De aceea, ca şi toţi creştinii, şi soţii sunt chemaţi la perfecţiune şi la sfinţenie în starea specifică vieţii lor. Pentru a realiza această vocaţie, sacramentul Căsătoriei este instrumentul. El este un izvor special de har, este un izvor peren al tuturor harurilor de care au trebuinţă soţii. Şi aşa este, deoarece Cristos, izvor inepuizabil de har, este prezent în ei în aşa fel încât influenţează în mod constant viaţa soţilor.

Vorbind despre o atare misiune a lui Cristos, papa Paul al VI-lea evocă prima minune de la nunta din Cana şi afirmă că „generosul act al Domnului vrea să simbolizeze asistenţa sa nelipsită faţă de toţi cei care intenţionează să întemeieze o nouă familie, potrivit legilor lui Dumnezeu”[29]. Cu alte cuvinte, gestul lui Isus la nunta din Cana nu este doar un semn plin de solicitudine faţă de soţii aflaţi în dificultate, ci, pentru creştini, este simbolul permanentei şi eficacei sale asistenţe divine. De aceea, papa cere în mod repetat soţilor să fie conştienţi de asistenţa divină în viaţa lor şi-i încurajează: „Nu vă temeţi, Cristos este cu voi! Este aproape de voi pentru a transfigura iubirea voastră, pentru a-i îmbogăţi valorile, deja şi aşa atât de mari şi nobile, cu cele mult mai admirabile ale harului său”[30].

Prin harul sacramental, Isus purifică, perfecţionează şi sfinţeşte iubirea soţilor creştini, făcând-o să devină reflexul iubirii divine. El este alături de soţii creştini pentru a face tare, stabilă, indisolubilă, legătura care îi uneşte în dăruirea reciprocă pentru întreaga viaţă.

Un fundament al indisolubilităţii căsătoriei creştine este şi vocaţia de a fi imagine a unirii totale şi indefectibile existente între Cristos şi Biserică. Aşa cum este imposibil de a rupe legătura de iubire dintre Cristos şi Biserică, la fel este imposibilă ruperea legăturii de iubire dintre soţii creştini. Prin asistenţa sa, prin harul său, Cristos face posibilă fidelitatea absolută dintre soţi potrivit exemplului său. Isus este alături de ei pentru a-i susţine în momentele de dificultate, de încercare, de criză, nelipsite, desigur, din realităţile vieţii umane, dar, în orice caz, nu de nedepăşit.

---

[29] *INS*, IV (1966), 1054.

[30] *INS*, XIII (1975), 298; cf. *INS*, XII (1974), 428.

Papa Paul al VI-lea îi încurajează în mod insistent pe soţi să depăşească dificultăţile drumului conjugal cu ajutorul lui Cristos, care este întotdeauna alături de ei. Prin harul său, ei vor putea să fie orientaţi în mod dinamic spre perfecţiune.

> Este alături de voi pentru a vă face să simţiţi demnitatea voastră de colaboratori ai lui Dumnezeu creatorul, prin transmiterea inestimabilului dar al vieţii, colaboratori ai lui Dumnezeu Providenţă, făcându-l prezent înaintea copiilor voştri, în bucurii, în griji, în nelinişti[31].

Desigur, Cristos nu poate lipsi în misiunea pe care o au soţii de a coopera cu Dumnezeu în a transmite viaţa şi a-i educa pe copiii lor. Ea este, într-adevăr, una dintre cele mai mari vocaţii.

Acestea sunt doar unele dintre aspectele cele mai importante ale vieţii conjugale şi familiale, dar Cristos, prin sacramentul Căsătoriei, intervine cu harul său în tot decursul perioadei de dezvoltare a vieţii familiei şi o influenţează în profunzime. Vorbind unor perechi de soţi cu ocazia nunţii de argint, papa Paul al VI-lea afirmă: „Voi aţi experimentat cum harul îmbelşugat al Sacramentului a fost întotdeauna gata de a coborî asupra voastră, în momentele vesele, ca şi în cele triste, în crize şi îndoieli, în eforturile istovitoare ale educării fiilor voştri, în neliniştile inerente pentru reuşita lor, în fascinantele infiltrări ale răului, ale exemplelor rele”[32].

Tocmai din acest motiv, papa intenţionează să îi conştientizeze pe noii căsătoriţi asupra importanţei şi eficacităţii harului sacramental al căsătoriei, asupra asistenţei divine care sfinţeşte şi fortifică unirea lor, idealizează viaţa lor, şi face familia lor să fie aptă pentru îndeplinirea tuturor datoriilor. Iar tinerilor care se pregătesc pentru familie, le exprimă dorinţa ca adevărata lor iubire să vină de la Cristos, care-şi dă viaţa pentru Biserică, iar harul sacramentului să se reverse ca o „fântână inepuizabilă” în întreaga lor viaţă conjugală.

Pentru papa Paul al VI-lea, familia creştină este locul unde se revarsă harul Domnului. El o numeşte chiar „fluviu al harului”[33]. Soţii sunt astfel întăriţi şi consacraţi pentru îndeplinirea misiunii lor. Nu trebuie să se descurajeze, deci, în momentele dificile, ci să nutrească o puternică speranţă bazată pe forţa

---

[31] *INS*, XIII (1975), 298.
[32] *INS*, VI (1968), 954; cf. *INS*, XI (1973), 498.
[33] Cf. *INS*, XII (1974), 235.

harului. Cu ea, cu speranţa, este întotdeauna posibilă continuarea itinerarului de perfecţiune şi de sfinţenie în viaţa conjugală şi familială.

Aceasta este una dintre liniile constante şi dominante în învăţătura papei Paul al VI-lea. Deja ca arhiepiscop de Milano, afirma că idealul de perfecţiune naturală şi supranaturală şi în familie este posibil şi că este unul dintre semnele timpului apariţia familiei ca izvor de har. De aceea, predică necesitatea unei depline conştientizări a soţilor asupra caracterului sacramental al căsătoriei lor. Ca papă, îi îndeamnă pe soţi să studieze semnificaţia reală a sacramentului Căsătoriei şi influenţa harului în familie. „Vă încredinţăm, vouă, soţi şi părinţi creştini, şi diverselor iniţiative care promovează azi în Biserică spiritualitatea vieţii conjugale, sarcina de a studia în mod mai aprofundat bogăţiile sacramentului Căsătoriei, repercusiunea sa în viaţa soţilor, a familiei şi a societăţii”[34].

Acesta este, de fapt, şi îndemnul sinodului episcopilor adresat familiei, adică necesitatea ca soţii creştini să devină tot mai conştienţi de harul sacramental al Căsătoriei[35]. Numai dobândind această conştientizare vor putea face progrese în spiritualitatea lor proprie, vor reuşi să sfinţească întreaga lor viaţă conjugală şi familială.

În fine, din tot ceea ce am menţionat până acum, rezultă aşadar că, după ce a pierdut identitatea sa originală din cauza păcatului, căsătoria a fost readusă de Cristos la adevărul iniţial şi, încă şi mai mult, a fost ridicată la demnitatea de sacrament, prin intermediul căruia Cristos însuşi este prezent cu harul său în iubirea soţilor, aşa cum este prezent cu harul său în toate sacramentele. El inserează iubirea soţilor în misterul iubirii sale faţă de Biserică, o preschimbă în iubire supranaturală, în har, şi, în consecinţă, într-un mijloc de perfecţiune şi de sfinţire a soţilor înşişi şi a întregii familii.

3. Familia ca „Biserică familială”

3.1. Natura „Bisericii familiale”

După ce am analizat dimensiunea teologică şi spirituală a familiei prin prisma voinţei lui Dumnezeu, respectiv a lui Cristos, urmează acum în mod necesar să analizăm dimensiunea sa eclezială, care astăzi este scoasă din ce în

---

[34] *INS*, IV (1966), 84.

[35] IL SINODO DEI VESCOVI SULLA FAMIGLIA (1980), *Messaggio del Sinodo alle famiglie cristiane nel mondo contemporaneo* (25.10.1980), 8: *L'Osservatore Romano* (26.10.1980) 3.

ce mai mult în relief. Conştient de importanţa aceste dimensiuni, papa Paul al VI-lea o accentuează deseori în învăţătura sa magisterială. El aminteşte că familia ca „Biserică familială” nu este o invenţie a ultimelor timpuri, ci exista deja la începutul Bisericii. „Acest titlu de „domestica ecclesia” urcă în timp către primii zori ai creştinismului. Este de ajuns să-i amintim pe cei doi soţi, Aquila şi Priscilla, citaţi de sfântul Paul, care-l vor urma pe Apostol în diferitele sale călătorii şi care au avut onoarea de a-l primi ca oaspete în Biserica locală (*1Cor* 16,19; *Rom* 16,5; sfântul Paul scria atunci din Efes). Aceasta înseamnă că ospitalitatea familială şi privată a fost cuibul iniţial în care au apărut primele Biserici particulare, deja pătrunse însă de caracterul social, exclusiv, universal al Bisericii lui Cristos şi a lui Dumnezeu”[36].

Aceasta era metoda apostolică a sfântului Paul; centrarea Bisericii pe familie. În timpul călătoriilor sale apostolice, el alegea anumite familii din cetăţi care să primească în casele lor comunitatea creştinilor pentru acţiunile de cult, promovând astfel „Bisericile familiale”[37].

Şi părinţii Bisericii, când propun idealul familiei, o prezintă ca „mica Biserică”. Papa Paul al VI-lea, amintind în special concepţia sfântului Ioan Gură de Aur, exclamă: „În timpurile noastre, atât de dure pentru mulţi, ce mare har este faptul de a fi primiţi în această «mică Biserică», după expresia sfântului Ioan Gură de Aur!”[38]

Fiind diminuată în decursul istoriei, această conştiinţă a dimensiunii ecleziale a familiei, Conciliul o redescoperă şi o repropune în mod explicit familiei de azi pentru a-i sublinia identitatea creştină. De aceea, vorbind despre familia creştină ca despre „Biserica familială”, el scoate în relief fundamentul ei, care este sacramentul căsătoriei, precum şi misiunea eclezială: aceea de a deveni un sanctuar al iubirii, al credinţei, al rugăciunii şi al apostolatului[39].

Papa Paul al VI-lea reia doctrina conciliară asupra „Bisericii familiale”, considerând-o ca „o recuperare a noţiunii teologice despre familie”[40]. El caută să o explice mai amplu şi mai ales să ceară actualizarea sa în viaţa de familie.

Esenţa „Bisericii familiale” este înrădăcinată în sacramentul Căsătoriei. Explicând cum cei botezaţi se căsătoresc „întru Domnul”, iar căsătoria lor

---

[36] *INS*, XIV (1976), 639-640.

[37] Cf. *Fap* 2,46 şi 5,42 unde se afirmă că în casă era frântă „pâinea” şi proclamată „vestea cea bună”.

[38] *END*, 12.

[39] În acest sens, textele conciliare cele mai importante sunt: *GS* 48; *LG* 11 şi 41.

[40] *Marialis cultus* (*MC*), 52.

devine un sacrament prin care ei primesc harul pentru a semnifica şi a fi părtaşi la iubirea divină dintre Cristos şi Biserică, pontiful afirmă că iubirea lor îi constituie într-un nou ordin în Biserică, îi face să devină organul ei, o „celulă" a sa.

> De aici am putea înţelege spre ce fel de comuniune intimă, puternică şi bogată, tinde caritatea conjugală, ca realitate interioară şi spirituală, ea transformă comunitatea de viaţă a soţilor în ceea ce s-ar putea numi, după învăţătura autoritară a Conciliului, „Biserică familială", adevărată „celulă a Bisericii", aşa cum zicea preaiubitul nostru predecesor Ioan al XXIII-lea la 3 mai 1959, celulă de bază, celulă în germen, cea mai mică, desigur, dar şi cea mai fundamentală a organismului eclezial[41].

Binecuvântând pentru prima dată în istoria liturgiei adusă la zi cununia a 13 cupluri în ziua de 13 aprilie 1975, papa afirmă explicit că sacramentul Căsătoriei este fundament al „Bisericii familiale". „Voi reprezentaţi în mod simbolic, în faţa ochilor noştri şi în faţa întregii Biserici, nenumăratul şir de familii care, cu binecuvântarea lui Dumnezeu, ca şi voi în dimineaţa aceasta, au pus bazele Bisericilor familiale, aşa cum a denumit Conciliul familia"[42].

De aceea, esenţa „Bisericii familiale" nu constă în plasarea Bisericii în casă, nu înseamnă doar un raport pur sociologic, psihologico-spiritual, ci, din contră, un raport intim, teologic, supranatural, fondat pe sacramentul Căsătoriei. Sacramentul acesta inserează familia în Biserică, o face părtaşă la misterul ei şi îi acordă capacitatea de a fi semn eclezial în lume. Pe bună dreptate, papa Paul al VI-lea confirmă expresia unui cuplu din Echipele Notre Dame, care recunoaşte în familia creştină „chipul zâmbitor şi dulce al Bisericii"[43].

Fiind „Biserică familială", familia este chemată să edifice Biserica însăşi. Această vocaţie se bazează pe preoţia comună şi universală a credincioşilor, conferită de sacramentul Botezului. Atât preoţia ministerială, care se bucură de speciale facultăţi şi funcţii în Biserică, cât şi preoţia comună a credincioşilor, care are darurile sale, toţi, în măsură diferită, dar întotdeauna operantă, sunt responsabili de vitalitatea spirituală şi de răspândirea Bisericii. Într-un chip deosebit, familia creştină, în virtutea preoţiei comune de la Botez şi a sacramentului Căsătoriei, bucurându-se de daruri specifice, este chemată să

---

[41] *END*, 8.
[42] *INS*, XIII (1975), 297; cf. *LG* 11.
[43] *END*, 12.

construiască Biserica, constituind ea însăşi o comunitate de iubire, de credinţă, de rugăciune şi de apostolat.

Familia creştină este, deci, o „Biserică familială” nu numai la nivelul de „a exista”, ci şi în modul de a acţiona, fiind părtaşă la tripla funcţie eclezială: profetică, sacerdotală şi regală. Trebuie precizat însă că „Biserica familială” nu este o alternativă a Bisericii, nu o epuizează, nu posedă toate elementele sale esenţiale. Ea este mai degrabă o „Biserică” incompletă şi imperfectă, o „Biserică” în care se întâlnesc doar *unele* aspecte ale Bisericii şi are nevoie de aceasta, în special de Euharistie şi de ministerele sale instituite, pentru a-şi putea trăi identitatea.

Totuşi, familia creştină, în modul său, în virtutea sacramentului Căsătoriei şi a Botezului, descoperă, evidenţiază misterul Bisericii şi este părtaşă la misiunea sa specifică de mântuire a lumii. De aceea, este denumită „Biserica familială”. Desigur, această dimensiune eclezială a familiei creştine este foarte importantă şi nu putem să nu ne exprimăm satisfacţia atunci când ea este tot mai mult conştientizată şi răspândită în comunitatea casnică, deseori în mod exemplar şi edificator.

3.2. Sanctuar al iubirii creştine

Misiunea familiei creştine de a semnifica şi de a edifica Biserica se realizează, în primul rând, în virtutea sacramentului Căsătoriei, chiar în esenţa şi în existenţa sa cotidiană întreţesute de relaţiile conjugale şi familiale. Conciliul afirmă cu claritate că familia arată lumii „autentica natură a Bisericii, atât prin iubirea, fecunditatea generoasă, unitatea şi fidelitatea soţilor, cât şi prin binevoitoarea cooperare a tuturor membrilor ei”[44]. Pe urmele doctrinei conciliare, papa Paul al VI-lea dă o explicaţie şi mai amplă:

> Familia este Biserică familială. Ea reprezintă, în expresia sa onestă şi morală care reuneşte inefabilele şi inepuizabilele armonii a două existenţe într-o singură viaţă, în originea sa sacramentală, care înalţă iubirea naturală, fragilă şi schimbătoare, la nivelul de iubire supranaturală, inviolabilă şi mereu nouă (cf. *Ef* 5,21-23), în deontologia sa, adică în legea care o guvernează şi care face din iubirea şi unirea iniţială o societate exclusivă şi perenă, o unitate admirabilă ce o reflectă pe aceea dintre Cristos şi Biserică, reprezintă şi constituie – după cum spuneam – o mică

[44] *GS* 48.

Biserică, un „element” al zidirii unicei şi universalei Biserici, care este întregul Trup mistic al lui Cristos[45].

Este o vocaţie care nu anulează valorile naturale ale familiei, ci se realizează în interiorul legăturilor sale de carne şi sânge, deoarece valorile naturale ale iubirii sunt înălţate până acolo încât devin semn şi loc al comuniunii perfecte dintre Cristos şi Biserică. Acest caracter sacru al familiei creştine nu răpeşte nimic din integritatea şi naturalitatea familiei obişnuite, ci o luminează lăuntric cu un spirit nou de iubire şi de fericire, o întăreşte în încercările şi suferinţele vieţii, îi conferă conştiinţa misiunii sale proprii, îi dă sensul, gustul, tăria, înţelepciunea adevăratei arte de a trăi împreună viaţa muritoare în funcţie de viaţa nemuritoare.

Deci, familia creştină este „Biserică” în toate momentele existenţiale. Iubirea supranaturală, care vine de sus prin har, angajează nu numai relaţiile dintre soţi, ci şi cele dintre părinţi şi copii. Ea se extinde tot mai abundent asupra soţilor de la unul la celălalt şi de la ambii părinţi la copii, în schimburi reciproce. Ei realizează astfel acea artă de a trăi împreună, acea „intimă comunitate de viaţă şi de iubire”. Într-adevăr, Biserica însăşi este chemată să trăiască comuniunea de iubire. De aceea, fiind conştientă de dimensiunea sa eclezială, şi familia creştină, în felul ei, trebuie să tindă pentru a deveni o comunitate de iubire.

Referindu-se în special la soţii şi la părinţii creştini, papa Paul al VI-lea, folosind cuvintele Conciliului, aminteşte că ei trebuie să se iubească şi să-i educe creştineşte pe copiii lor: „Numai astfel oferă tuturor exemplul unei iubiri neobosite şi generoase, edifică fraterna societate a carităţii şi devin martori şi cooperatori ai Maicii Biserici”[46].

Este vorba de o iubire totală, fecundă, fidelă, de o iubire care devine caritate faţă de Dumnezeu întru răspândirea împărăţiei sale pe pământ, trupul mistic al lui Cristos, Biserica. Iubirea rodnică trebuie să fie înţeleasă nu numai din punct de vedere fizic, ci şi spiritual, ca o iubire ce se prelungeşte *prin* şi *în* educaţie. Fiind, *de iure*, primii educatori ai fiilor lor, părinţii trebuie să facă din familie o bază de creştere fizică şi spirituală şi, prin urmare, o adevărată celulă a societăţii şi a Bisericii. De mare importanţă în misiunea educativă e castitatea, deoarece, prin ea, părinţii dau exemplu viu fiilor lor de fidelitate faţă de

---

[45] *INS*, XIV (1976), 639; cf. *END*, 8.

[46] *LG* 41 citat de papa Paul al VI-lea în *INS*, V (1967), 616.

Dumnezeu şi, în această ascultare faţă de Dumnezeu, primesc şi harurile necesare pentru misiunea lor de educatori creştini.

Fără îndoială, există şi etape şi faze dificile în viaţa conjugală şi de familie, însă soţii, părinţii nu trebuie să se descurajeze, ci să trăiască în realismul creştin care-i conduce spre a se recunoaşte ei înşişi ca o comunitate aflată în drum spre perfecţiune, ca o comunitate inserată în misterul pascal, prin care, în sânul marii Biserici, această mică Biserică se recunoaşte în acest caz prin ceea ce ea este cu adevărat: o comunitate slabă şi uneori păcătoasă şi penitentă, dar iertată, în drum spre sfinţenie.

Deci, familia creştină nu este o comunitate perfectă, ci, mai degrabă, „o şcoală şi o sală de gimnastică" în care învăţăm a ne iubi, a ne ierta, a ne corija, a ne edifica reciproc pentru a ajunge la perfecţiune. Toţi membrii ei: tată, mamă, fii, participă la ea pe baza iubirii naturale transformate de har în iubire creştină, şi, încă şi mai mult, în caritate creştină, virtutea prin care, în credinţă, este iubit şi slujit Cristos în celălalt membru al familiei, aşa cum se întâmplă în comunitatea eclezială. De aceea, papa Paul al VI-lea cere familiei:

> Caritatea voastră, realizată de Cristos, să se reverse asupra voastră. Voi trebuie să fiţi cămine ale iubirii umane primordiale, pe care Domnul, prin sacramentul Căsătoriei, a ridicat-o la gradul de caritate, de har supranatural. Taţi, mame, fii ai familiei, faceţi din casa voastră o mică societate ideală, unde iubirea să domine suverană; ea să fie o şcoală casnică a oricărei virtuţi umane şi creştine[47].

Convins de importanţa iubirii în familie, Pontiful va relua deseori acest subiect în discursurile sale, ce abundă în diferite expresii ca: familie „concepută şi organizată ca o comunitate de iubire creştină", „cuib sacru de iubire şi de viaţă, şcoală a bunătăţii şi a virtuţii", „cămin de iubire, de bună înţelegere", „prezidiu de autentică iubire conjugală, de unitate şi de pace"[48]. Folosindu-se de imaginea exemplară a preasfintei Familii, papa urează familiilor, în diferite ocazii, „să fie pătrunse adânc de sensul constitutiv al propriei lor iubiri de nedesfăcut şi a unităţii lor, prin multiplele virtuţi care-i alcătuiesc fericirea şi demnitatea; să fie, de asemenea, pătrunse de simţul creştin care exprimă misterul reflectat de societatea conjugală, cel al iubirii infinite cu care Cristos iubeşte Biserica"[49].

---

[47] *INS*, VI (1968), 394.

[48] Cf. *INS*, VI (1968), 792; *INS*, VI (1968), 1084; *INS*, XIII (1975), 1575; *INS*, XIV (1976), 452.

[49] *INS*, IX (1971), 1157.

Iată, deci, cum se întrupează şi se manifestă în familie misterul Bisericii. Fiind sanctuar al iubirii creştine, familia este şi sanctuar casnic al Bisericii, este „Biserica familială”, este „element” de construcţie a Bisericii propriu-zise. De aceea, Biserica află în familia creştină o posibilitate şi o speranţă de a se naşte, de a trăi şi de a creşte.

3.3. Sanctuar de credinţă

Una dintre misiunile cele mai importante ale Bisericii este aceea de a proclama, de a vesti evanghelia. Prin urmare, şi familia creştină, întrucât este „Biserică familială”, este chemată să ia parte la această misiune profetică. Papa Paul al VI-lea subliniază acest lucru afirmând că

> familia, ca şi Biserica, trebuie să fie un spaţiu în care evanghelia este transmisă şi din care evanghelia să se răspândească în jur. Deci, înlăuntrul unei familii conştiente de această misiune, toţi membrii ei evanghelizează şi sunt evanghelizaţi. Părinţii nu numai că transmit fiilor lor evanghelia, dar pot primi şi ei de la aceşti fii aceeaşi evanghelie trăită profund[50].

Cu alte cuvinte, familia creştină nu este numai *obiect* de evanghelizare, ci este şi *subiect* de evanghelizare. În ea este prezent un adevărat „potenţial de evanghelizare”, întrucât membrii ei transmit evanghelia nu numai prin cuvânt, ci şi prin viaţa zilnică, prin relaţiile naturale şi familiale, de afecţiune şi de intimitate, călăuzite de credinţă. Conciliul vede în familia creştină o excelentă şcoală pentru apostolatul laicilor, în care soţii sunt chemaţi să fie „unul pentru altul şi, împreună pentru fiii lor, martori ai credinţei şi ai iubirii faţă de Cristos”[51]. Este însă necesar de notat că, potrivit concepţiei papei Paul al VI-lea, chiar şi fiii sunt chemaţi să dea mărturie despre evanghelie părinţilor lor prin exemplul unei vieţi pline de credinţă, şi nu numai viceversa. El caută să propună astfel o familie în care principiile evanghelice să fie în centrul dialecticii constructive dintre părinţi şi fiii lor, dintre fii şi părinţi.

Totuşi, atenţia Pontifului se concentrează mai ales asupra datoriei părinţilor de a evangheliza, de a-i educa pe copiii lor în credinţă. În primul rând, papa îi îndeamnă insistent pe părinţii catolici să insereze îndată pe pruncii lor în „familia nemuritoare care este Biserica, prin sfântul Botez”, şi de a-i educa în concordanţă cu această renaştere spirituală. Şi în această ordine de idei, nu

---

[50] *Evangelii nuntiandi*, 71.
[51] *LG* 35.

putem să nu cităm, cel puţin în parte, minunata pagină a papei Paul al VI-lea care conţine cuvintele adresate Echipelor Notre Dame, cuvinte în care este exaltată credinţa părinţilor în îndeplinirea acestor datorii creştine:

> Deveniţi mamă şi tată, soţii descoperă cu mirare, la izvorul baptismal, că fiul lor, în acel moment este fiul lui Dumnezeu „renăscut din apă şi duh" (*In* 3,5) şi că le este încredinţat pentru ca ei să vegheze, să se înţeleagă bine, atât asupra creşterii sale fizice şi morale, cât şi a înmuguririi şi a deplinei dezvoltări în el a „omului nou" (*Ef* 4,24)... Astfel, educaţia devine o adevărată slujire a lui Cristos, potrivit cuvintelor sale: „Ceea ce faceţi unora dintre aceştia mici, mie îmi faceţi" (*Mt* 2,56)[52].

Apoi, educaţia creştină nu este doar o slujire a lui Cristos, ci şi o colaborare la rodnicia Bisericii. Educând în mod creştinesc pe copii, părinţii îi inserează în Biserică, făcând ca ea să crească tot mai mult. Ei trebuie să fie conştienţi că această misiune îi priveşte pe ei înşişi, în primul rând. „Şi părinţii unde sunt? [întreabă papa] Nu sunt ei oare primii învăţători ai fiilor lor? Da, ei sunt asociaţi responsabilităţii şi ministerului Bisericii pentru a-i iniţia pe fiii lor în credinţă şi în rugăciune"[53].

Este o întrebare prin care papa se referă la indiferenţa multor părinţi faţă de misiunea ce le revine: a-i educa în credinţă pe fiii lor. El vrea de aceea să amintească părinţilor că ei sunt protagoniştii credinţei pentru fiii lor şi că nu trebuie să îi delege pentru această misiune pe preoţi sau pe profesorii de religie. Spre a veni în ajutor părinţilor, pontiful însuşi le oferă un model de lecţie de religie:

> Treziţi, părinţilor conştiinţa micuţilor voştri în a căuta ceea ce este prioritar în viaţa voastră şi descoperiţi-le îndată taina interpretării şi fericirii ei: chiar şi copilul este un „credincios", un membru viu al Bisericii care este superfamilia societăţii casnice şi sociale. Şi pe măsură ce copilul creşte, să fie conştientizat asupra nobleţei sale caracteristice: tu eşti creştin, ştii de asta? Acest lucru este un noroc pentru tine, este o fericire pentru viaţa ta; niciodată nu trebuie să te ruşinezi de faptul că te afli în împărăţia lui Cristos; un sacrament nou, cel al Mirului, trebuie să te întărească pe tine, creştinule![54].

Opera de încreştinare începută cu Botezul trebuie continuată de părinţi prin conştientizarea fiilor lor cu privire la demnitatea creştină şi prin pregătirea la

---

[52] *END*, 10.
[53] *INS*, VIII (1970), 845; cf. *LG* 11; *GS* 48; *AA* 11.
[54] *INS*, XIV (1976), 711.

primirea sfintelor sacramente. În ceea ce priveşte sacramentele, papa aminteşte în special sacramentul Mărturisirii, al Euharistiei şi al Mirului.

Papa Paul al VI-lea insistă în mod deosebit asupra datoriei creştinilor de a urma şi de a cultiva chemarea fiilor lor la preoţie şi la viaţa monahală, să-şi amintească de faptul că lipsa de vocaţii este cauzată în mare măsură de ambientul familial. Papa cere de mai multe ori, prin cuvintele Conciliului, de a face din cămin „un prim seminar”[55]. Cere părinţilor să fie generoşi în a oferi un fiu sau o fiică de-a lor în slujba Bisericii şi de a contribui astfel la eficienţa apostolică a Bisericii în lumea de azi. Spre a ilustra importanţa educaţiei creştine în familie referitor la vocaţii, el afirmă că „acolo unde se înfiripă multe vocaţii la starea preoţească şi monahală, acolo se trăieşte în mod generos conform evangheliei, acolo este un semn că există părinţi fervoroşi buni, care nu numai că nu se tem, dar se simt bucuroşi şi onoraţi de a-i dărui Bisericii pe fiii lor”[56].

Sarcina educaţiei nu este uşoară, dar părinţii trebuie să fie siguri de ajutorul divin prin harul sacramentului Căsătoriei. Mai mult, ei au deja un „dar minunat” de la Dumnezeu, darul de a reprezenta, în timp ce educă, iubirea lui Dumnezeu, providenţa sa, autoritatea sa, şi astfel „micul botezat”, prin iubirea părinţilor, descoperă iubirea paternă a lui Dumnezeu şi, ne zice Conciliul, „prima experienţă a Bisericii”[57]. Mărturia iubirii creştine a soţilor între ei şi a acestora pentru fiul lor este deja prin ea însăşi un anunţ fără cuvinte că el este fiu al lui Dumnezeu, că trăieşte în familia sa ca într-o Biserică.

Este evidenţiată aici tema eficacităţii exemplului în pedagogia educaţiei. Este foarte bine cunoscută zicala *verba movent, exempla trahunt*. Lucrul acesta este foarte adevărat, îndeosebi când este vorba de tineri. Ei dau crezare mai curând faptelor decât cuvintelor. Tot aşa şi în familie, mărturia elocventă a coerenţei creştine este cea mai eficace şi solidă educaţie şi evanghelizare. Papa Paul al VI-lea le zice părinţilor: „exemplul pe care-l daţi, jertfele pe care le săvârşiţi, binele pe care-l faceţi este prima şi cea mai importantă şcoală de catehism şi de practică creştină pentru fiii voştri”[58]. Deci, vestirea credinţei în „Biserica familială” trebuie să fie vie, şi nu doar verbală.

De asemenea, familiile creştine sunt îndemnate să fie tot atâtea sanctuare în care se formează bunii slujitori ai lui Dumnezeu, fiii credincioşi ai Bisericii,

---

[55] Cf. *OT* 2; *INS*, VI (1968), 955; *INS*, VII (1969), 1271.
[56] *INS*, II (1964), 241.
[57] *END*, 11. Citat din *GE* 3.
[58] *INS*, XII (1974), 776.

cetăţeni oneşti şi muncitori. Papa îşi exprimă încrederea Bisericii în părinţi, în vocaţia lor de a-i educa, afirmând: „Contăm pe voi, în special pe voi, soţi şi părinţi creştini, pentru ca viaţa căminelor voastre să fie profund creştină"[59]. Într-adevăr, de modul în care ei îşi vor îndeplini misiunea va depinde integritatea şi soliditatea societăţii civile, fecunditatea însăşi a Bisericii. În special azi, când „climatul secularizării" este mult mai rigid ca altădată, se observă mai clar necesitatea ca familia creştină să apară ca un sanctuar de credinţă, ca o comunitate care evanghelizează şi educă *în credinţă* şi *la credinţă*. Mai mult încă, rolul „Bisericii familiale" devine mai necesar şi mai urgent acolo unde domneşte un climat antireligios.

3.4. Comunitate în rugăciune

Un alt aspect caracteristic al „Bisericii familiale" este acela de a fi comunitate de cult înlăuntrul căreia rugăciunea comunitară este una dintre cele mai vechi şi mai preţioase tradiţii ale sale. Deja la începutul creştinismului, casa era un loc de cult, o Biserică ce se ruga şi îl lăuda pe Domnul. Redescoperind valoarea eclezială a familiei creştine, Conciliul învaţă că ea trebuie să se manifeste ca sanctuarul casnic al Bisericii prin „rugăciunea înălţată lui Dumnezeu în comun"[60]. Papa Paul al VI-lea se va referi de mai multe ori la această învăţătură conciliară, subliniind că, „pentru recuperarea noţiunii teologice a familiei ca Biserică familială, trebuie în mod coerent să se depună un efort concret pentru a instaura în viaţa de familie rugăciunea în comun"[61].

Este un aspect care face şi mai mult vizibilă esenţa familiei ca sanctuar al Bisericii, ba chiar este un element indispensabil pentru ea. Familia este „Biserică familială", adică membrii ei înalţă în comun rugăciuni stăruitoare către Dumnezeu; aşa încât, dacă nu ar exista acest element, îi va lipsi caracterul însuşi de familie creştină.

Papa Paul al VI-lea înrădăcinează această doctrină în preoţia comună baptismală, care cheamă familia să participe atât la misiunea evanghelizatoare a Bisericii, cât şi la celebrarea cultului ei, a cărei expresie deosebit de relevantă este rugăciunea. Familia creştină este chemată în acest sens la funcţia sacerdotală a Bisericii, de a oferi jertfa rugăciunii *ca Biserică* şi *în Biserică*.

---

[59] *INS*, VII (1969), 102-103.

[60] *AA* 11.

[61] *Marialis cultus*, 52; cf. *INS*, V (1967), 142.

Exprimându-şi satisfacţia pentru retrezirea „sentimentului eclezial" în familia creştină, pontiful îndeamnă: „Noi vă rugăm, fii preaiubiţi şi pe voi, în special familii creştine nou întemeiate, să acordaţi, într-o formă cuvenită şi într-o manieră discretă, dar şi printr-o expresie religioasă, deschisă şi colectivă, multă cinste rugăciunii în comun în casele voastre"[62]. Şi în chemarea la rugăciunea în comun, ca şi în cea a credinţei, atenţia papei se opreşte cu precădere asupra datoriei foarte grave a părinţilor de a-i învăţa pe fiii lor să se roage şi a le da exemplu de viaţă de rugăciune. Ei sunt chemaţi să colaboreze la misiunea Bisericii, iniţiind pe copiii lor în rugăciune. În această operă este subliniat, în chip special, rolul mamei. Ea are în această primă pedagogie a religiei o sarcină pe cât de importantă şi de demnă, pe atât de frumoasă şi de emoţionantă. Papa nu ezită să le întrebe pe mame dacă ele îşi îndeplinesc într-adevăr această mare datorie a lor: „Mame, îi învăţaţi voi pe copilaşii voştri rugăciunile creştinului? (...) Îi ajutaţi, dacă sunt bolnavi, să se gândească la Cristos suferind? Să o cheme în ajutor pe sfânta Fecioară şi pe sfinţi? Ziceţi cu ei rugăciunea Rozariului în familie?"[63].

Dar această sarcină este şi a taţilor de familie, în ciuda marilor dificultăţi pe care ei le întâlnesc azi pentru a fi mai des prezenţi în mijlocul familiei. Ei trebuie să se roage în familie şi să dea mărturie de viaţă creştină, de aceea, papa nu-i cruţă nici pe ei de această întrebare: „Şi voi, taţilor, ştiţi să vă rugaţi împreună cu fiii voştri? Cu întreaga comunitate casnică? Cel puţin din când în când? Exemplul vostru, în corectitudinea gândirii şi a acţiunii, sprijinit de câte o rugăciune comună, valorează cât o lecţie de viaţă, cât un act de cult, având un merit excepţional"[64].

Cu toate acestea, el ştie că există mulţi părinţi creştini buni care se străduiesc să îndeplinească această importantă şi sacră misiune, şi exprimă gratitudinea şi elogiul adresat lor zicând: „Un cuvânt de felicitare merită acele mame, acei părinţi care se fac învăţători plăcuţi ai copilaşilor lor, deschizându-le buzele spre a-i învăţa primele rugăciuni"[65].

Este momentul să spunem un cuvânt despre tipul de rugăciuni de recitat în comun. În afară de cele obişnuite, papa Paul al VI-lea indică în special două: Rozariul şi Liturgia orelor. Amintind de directivele reglementării generale cu privire la Liturgia orelor, potrivit căreia familia este unul dintre grupurile

---

[62] *INS*, XIV (1976), 640.
[63] *INS*, XIV (1976), 640.
[64] *INS*, XIV (1976), 640.
[65] *INS*, IX (1971), 798-799.

potrivite pentru recitarea în comun a Oficiului divin, el afirmă că „nimic nu trebuie lăsat neîncercat, pentru ca această indicaţie clară să găsească în familiile creştine o aplicare tot mai mare şi îmbucurătoare”[66]. Fără îndoială, celebrarea în comun a Liturgiei orelor este culmea la care poate ajunge rugăciunea casnică.

O altă rugăciune foarte recomandată de pontif este Rozariul, considerat ca una dintre cele mai excelente şi eficace rugăciuni în comun pe care familia creştină este invitată să le recite. El cere ca, „atunci când întâlnirea în familie devine timp de rugăciune, Rozariul să fie expresia sa frecventă şi plăcută”[67]. Din fericire, sunt încă multe familii creştine în care se recită în comun această frumoasă rugăciune mariană.

Papa Paul al VI-lea nu dă indicaţii asupra altor tipuri de rugăciune în familie, dar una dintre iniţiativele sale cele mai lăudabile în acest domeniu este aceea de a veni în ajutor familiilor cu o carte specială de rugăciuni. Prima dată face acest lucru în 1956, ca arhiepiscop de Milano, printr-o carte intitulată *Il rituale della famiglia* – Ritualul familiei[68]. Montini spune în introducere: „Cu acest mic Ritual, tata, mama şi copiii devin promotorii cultului lui Dumnezeu în intimitatea vieţii casnice[69]. Iniţiativa este reluată cu ocazia Anului Sfânt 1975, cerând familiilor creştine să se obişnuiască cu rugăciunea în comun făcută în casă.

> Noi ne propunem în acest an... de a pune în mâinile parohilor, spre a o distribui şi recomanda cu ocazia binecuvântării caselor, o cărticică de rugăciuni elementare care se pot recita în fiecare locuinţă de membrii înşişi ai familiei, care trebuie să se înalţe la casnica, dar minunata şi emoţionanta demnitate de „domus ecclesiae”, de „Biserică familială”, aşa cum a fost altădată: fiecare casă să fie un cămin de iubire, de bună înţelegere, de rugăciune, de formare creştină nouă şi dinamică[70].

Într-un discurs către clerul roman, papa Paul al VI-lea îi invită pe preoţi să colaboreze în mod insistent la distribuirea cărţii, exprimând speranţa vie de a reaprinde în acest mod în creştini arta şi voinţa de a se ruga în case, în fiecare familie în parte.

---

[66] *Marialis cultus*, 53.

[67] *Marialis cultus*, 54.

[68] „Reluând o iniţiativă legată de misiunea din Milano... a poruncit să se tipărească şi să se distribuie pe scară largă o cărticică de rugăciuni adaptate diferitelor circumstanţe ale vieţii de familie”, *Anni e opere di Paolo VI*, ed. N. VIAN, Roma 1978, 159.

[69] G.B. MONTINI, „Introduzione”, în *Il rituale della famiglia*, Milano 1972^4, 159.

[70] *INS*, XIII (1975), 1574-1575.

Pontiful nu este străin de dificultăţile pe care le întâmpină omul zilelor noastre în a se ruga, în a vorbi cu Dumnezeu. Este, de asemenea, conştient de dificultăţile create de condiţiile sociale, de diferite servicii, care nu favorizează întâlnirile familiale frecvente. Cu toate acestea, părinţii sunt îndemnaţi să se sacrifice pentru a elimina obstacolele din calea rugăciunii familiale, deoarece este ceva caracteristic activităţii creştinului de a nu se lăsa învins de condiţionările mediului, ci de a le depăşi; de a nu ceda, ci de a se ridica deasupra lor.

Dintre toate acestea, se poate nota marea importanţă pe care papa Paul al VI-lea o atribuie rugăciunii în familie. Aceasta este una dintre cerinţele sale cele mai insistente, pe care o adresează familiei creştine pentru a putea realiza cu adevărat imaginea Bisericii. Şi nu numai că se manifestă ca sanctuar al Bisericii, dar chiar o şi construieşte în sens spiritual. „Luaţi aminte, aşa construiţi Biserica”, zice pontiful[71]. Aceasta ar voi să însemneze, de asemenea, că o familie care este model de viaţă religioasă şi de rugăciune devine ca un fel de trambulină de lansare eclezială pentru membrii ei. Ei sunt inseraţi cu uşurinţă în cultul şi în viaţa Bisericii şi se vor simţi bine dacă propria lor familie este o „Biserică”.

3.5. Chemare la apostolat

Familia creştină nu este o comunitate închisă în ea însăşi. Întrucât este „prima şi vitala celulă a societăţii”, ea este chemată să se deschidă, este chemată la apostolat, chemare „de excepţională importanţă atât pentru Biserică, cât şi pentru societate”[72]. Fiind subiect de evanghelizare şi de apostolat al interiorului ei, ea este chemată să fie tot astfel şi în exterior, dând mărturie şi dedicându-se slujirii fraţilor. Pe fundalul doctrinei conciliare, papa Paul al VI-lea învaţă că familia trebuie să fie îndreptată spre exterior spre binele altora, trebuie să aibă o valenţă evanghelizatoare şi misionară. Într-adevăr, aceasta este vocaţia Bisericii însăşi, dar este şi cea a familiei creştine, întrucât este „Biserică familială”. Ea este „Biserică familială”, zice papa, dacă toţi membrii ei împreună „promovează dreptatea, practică faptele de milostenie, se dedică slujirii fraţilor, iau parte la apostolatul celor mai vaste comunităţi locale”[73].

---

[71] *INS*, XIV (1976), 640.
[72] *AA* 11.
[73] *Marialis cultus*, 52.

Există multiple opere de apostolat familial. În primul rând, papa Paul al VI-lea acordă o mare însemnătate *apostolatului între familii*. El este „o nouă şi foarte importantă formă de apostolat de la semen la semen; soţii înşişi sunt cei care devin apostoli şi călăuze ai altor soţi”[74]. Este un apostolat foarte util şi eficace, deoarece experienţa altora are întotdeauna o mai mare forţă de convingere şi de succes. Practic, el se concretizează în pregătirea logodnicilor, în ajutorarea tinerelor cupluri şi a cuplurilor aflate în dificultate. Astfel, cuplurile creştine colaborează în mod activ la misiunea evanghelizatoare a Bisericii. Cooperarea este necesară atât pentru eficacitatea lor în apostolatul familial, cât şi pentru posibilitatea lor de acţiune în acele ambiente unde sunt dificile intervenţiile Bisericii. Pontiful subliniază de mai multe ori necesitatea unei atari forme de apostolat, întrucât ea este una dintre cele care azi apar mai oportune.

Altă formă de apostolat este *ospitalitatea*. Familia nu trebuie să fie închisă, izolată, ci prietenă cu alte familii, solidară cu cei care aparţin comunităţii, cordială, interesată pentru faptele bune. Papa aplică îndemnul sfântului Paul, „Practicaţi ospitalitatea”, (*Rom* 12,13) tuturor cuplurilor şi dă ca exemplu ospitalitatea familiei Aquila şi Priscilla (cf. *Fap* 18,2-3; *Rom* 16,3-4). Familia creştină, deci, este chemată să fie deschisă, generoasă, gata să primească şi să îi ajute pe toţi. Accentuând utilizarea acestei „forme eminente a misiunii apostolice a familiei”, Pontiful afirmă: „Ce har mare este faptul de a fi primiţi în această «mică Biserică»... de a intra în afecţiunea ei, în a descoperi maternitatea ei, în a experimenta mila sa...”[75] Desigur, este vorba de o ospitalitate care nu se limitează numai la nişte opere de ajutor material, dar cuprinde şi opere cu caracter spiritual, religios, întâlniri de rugăciune, de ascultare a cuvântului lui Dumnezeu, de pregătire catehetică, aşa cum era la începutul creştinismului.

Apostolul familiilor creştine trebuie să se deschidă şi *problemelor sociale* şi să ia parte activă la ele. De exemplu, este de datoria lor să sprijine şcoala şi să participe la consfătuirile de clasă. Este sarcina lor aceea de a dialoga întotdeauna cu responsabilii publici, de a colabora cu asociaţiile creştine; aşa, de exemplu, mai ales în domeniul mass-media. Le revine lor mai întâi misiunea de a afirma dreptul părinţilor la educarea fiilor lor, la apărarea demnităţii şi autonomiei familiei, întru a-i oferi locul fundamental în societate şi a-i favoriza

---

[74] *Humanae vitae*, 26.
[75] *END*, 12.

stabilitatea, precum şi spre a-i rezolva problemele sale referitoare la salariu, la locuinţă etc.[76]. Există o serie întreagă de drepturi ale familiei pentru care papa Paul al VI-lea, cu fermitate şi curaj, şi-a ridicat glasul. Azi notăm cu satisfacţie faptul că Biserica a adunat drepturile familiei într-un document special: *Carta drepturilor familiei* (25.11.1983).

O importantă formă de apostolat este *mărturia*. „Un om şi o femeie care se iubesc, surâsul unui copil, pacea unei familii: toate sunt o predică fără cuvinte, dar admirabil de convingătoare", zice pontiful[77]. Este adevărat că mai multă încredere inspiră martorii decât maeştrii. Conştientizarea eficacităţii mărturiei este pentru papa Paul al VI-lea un motiv să invite insistent la apostolatul prin exemplul vieţii de credinţă şi de iubire creştină. Prin viaţa lor exemplară, manifestată zilnic în orice împrejurare, familiile creştine luminează celelalte familii şi devin astfel o chemare de a primi vestea cea bună a evangheliei. Fără îndoială, o familie în care sunt trăite valorile evanghelice într-un dinamism fortificant nu poate să nu strălucească şi să nu atragă şi alte familii în orbita ei de credinţă, de iubire şi de caritate. Ea, într-adevăr, „prin exemplul şi prin mărturia sa, acuză lumea de păcat şi îi luminează pe cei care caută adevărul"[78].

Splendid exemplu de apostolat sunt *grupurile familiale*. Aceste familii, care doresc să trăiască o mai profundă spiritualitate familială, au cu siguranţă mai mult succes dacă sunt unite cu alte familii într-o împărtăşire a datoriilor şi idealurilor. În acest mod, este posibil pentru ele să se întâlnească mai uşor, să discute problemele familiale, creştine, culturale, sociale, să se instruiască în mod reciproc, să se ajute, să se angajeze în apostolat, să trăiască mai intens valorile creştine ale căsătoriei şi ale familiei.

Amintim succint câteva dintre grupurile familiale. În primul rând, amintim *Les Equipes Notre-Dame*, fondate de Henry Caffarel în 1939 în Franţa. Tocmai acestei mişcări îi dedică papa Paul al VI-lea unul dintre cele mai admirabile discursuri despre spiritualitatea conjugală şi familială. Numindu-le „celule vii şi active" ale Bisericii, Pontiful exprimă marele său respect şi satisfacţia sa pentru ele, adăugând: „Cupluri încercate, cupluri fericite, cupluri fidele, voi pregătiţi pentru Biserică şi pentru lume o nouă primăvară ai cărei primi muguri ne fac să tresăltăm de bucurie"[79]. Şi continuă, cerându-le, lor şi tuturor

---

[76] Cf. *INS*, VII (1969), 78; *AA* 11; *INS*, V (1967), 141.
[77] *END*, 17.
[78] *LG* 35. Text reluat de papa Paul al VI-lea în *END*, 12.
[79] *END*, 18.

cuplurilor creştine răspândite în lume, să fie, prin faptele lor bune, lumină în lume pentru slava lui Dumnezeu Tatăl (cf. *Mt* 5,16).

O altă mişcare importantă este formată de *Grupurile de spiritualitate familială*, fondate de Mons. Carlo Colombo în 1961. Exprimând bunăvoinţa sa pentru viaţa lor exemplară, papa Paul al VI-lea le încurajează să dea mărturie în lume despre arta creştină de a iubi în sacramentul Căsătoriei, de a aduce în societatea de azi „suflul unei vieţi de har integral trăite, în care Domnul, ca în Edenul din zorii creaţiei, să poată găsi toate satisfacţiile sale”[80].

O specială referire facem la mişcarea *Apostolii căminului* (*Apostoli del focolare*), ce ţine de Institutul „Pro Familia” din Brescia şi care-şi trage originea din prima Şcoală a Bunei Gospodine (Scuola della Buona Massaia), concepută de Don Zuaboni în 1918. Constatând cu bucurie opera şi viaţa membrilor săi, care printr-o publică promisiune făcută în faţa episcopului se angajează în a sfinţi viaţa de familie, papa Paul al VI-lea afirmă că, în acest mod, ei sunt „mărturii vii ale măreţiei, frumuseţii şi sfinţeniei căsătoriei creştine în faţa lumii”[81].

Amintim aici şi alte grupări ca: *Gruppi famiglia* a Acţiunii Catolice Italiene, *Famiglie nuove* a Focolarinilor, *Domus Christianae* etc. Toate acestea sunt grupuri familiale care, prin mărturia lor de viaţă creştină şi prin apostolatul lor, pot să se transforme în adevărate celule ale comunităţii ecleziale şi civile. Numărul lor crescând poate fi considerat ca *un semn al timpurilor*. Mărturia şi angajarea familiei creştine în a trăi şi a transmite mesajul creştin în lume este o nouă formă de apostolat care apare azi tot mai necesară. Sub această formă, familia se prezintă ca celulă vie şi activă a Bisericii, este cu adevărat „Biserică familială”. De aceea, ea este tot mai mult încurajată de Biserică.

4. Directive speciale pentru salvarea şi promovarea familiei

De multe ori nu s-a trăit din plin bogăţia identităţii umane şi creştine a familiei. Această carenţă este cauzată îndeosebi de lipsa unei educaţii adecvate a tineretului, a formării sale morale şi spirituale pentru iubire, căsătorie, familie şi, evident, a unei pastoraţii familiale complete. În această direcţie trebuie concentrată atenţia dacă vrem să prevenim criza familiei.

4.1. Importanţa şi necesitatea educaţiei

---

[80] *INS*, III (1965), 485.
[81] *INS*, VI (1968), 473.

Împreună cu Conciliul trebuie, întâi de toate, să afirmăm că „toţi oamenii, de orice rasă, condiţie şi vârstă, în virtutea demnităţii lor de persoană, au dreptul inalienabil la educaţie”[82]. Conciliul insistă în special asupra educării copiilor şi tinerilor pentru a putea dezvolta capacităţile lor fizice, morale şi intelectuale, a câştiga simţul responsabilităţii şi a dobândi adevărata libertate. O dată cu agravarea crizei tineretului, papa Paul al VI-lea, urmând linia Conciliului, insistă des asupra necesităţii educaţiei. El îşi exprimă speranţa că „familia, societatea, Biserica şi tineretul însuşi vor lua deplină cunoştinţă cu funcţia lor proprie cu privire la educaţia tineretului şi la unirea forţelor lor morale să fie armonic promovată şi favorizată”[83].

Fără îndoială, sarcina de a educa revine, în primul rând, *familiei*. Dând viaţă fiilor, părinţii sunt chemaţi cei dintâi să-i educe: este datoria şi dreptul lor esenţial, originar şi primar, de neînlocuit şi inalienabil. Pentru a putea îndeplini bine această misiune, părinţii trebuie să fie formaţi şi pregătiţi în mod adecvat. Erorile în educaţie pot compromite în mod fatal viitorul fiilor lor[84].

– *Autoritarismul* este metoda acelor părinţi care, într-un anumit sens, îi „terorizează” pe fiii lor cu norme foarte rigide. Este metoda care nu le dă fiilor posibilitatea de a se apropia de părinţi, de a dialoga cu ei, de a participa la problemele de familie, de a da o părere, de a avea iniţiative, de a face alegeri libere şi responsabile. Rezultatul este faptul că fiii lor rămân timizi şi imaturi, sau ajung la situaţii de conflict cu părinţii şi fug definitiv din casă[85].

– Un alt tip de educaţie, diametral opus precedentului, este *permisivismul*. Nici acesta nu este acceptat de papa[86]. Este o metodă antieducaţională sau, mai bine zis, „non-educativă”, deoarece renunţă la orice drept de intervenţie educativă. Fiii sunt complet lăsaţi liberi, lăsaţi de capul lor, abandonaţi în dificultăţi. Nereuşind să dialogheze cu părinţii şi nici să aibă sprijinul şi directivele lor, se vor îndrepta în afara familiei pentru a afla un ajutor şi un punct de referinţă. Ambele metode, cea autoritară şi cea permisivistă, sunt în mod clar needucative.

---

[82] *GE* 1.

[83] *INS* (1971), 70.

[84] Cf. *GE* 3; *Familiaris consortio*, 36. „Cu cele mai bune intenţii, se pot face erori pedagogice grave care pot periclita viitorul copilului... ar trebui ca toţi părinţii să înţeleagă miza educaţiei...”, *INS*, XIV (1976), 78.

[85] Cf. *INS*, X (1972), 1283.

[86] Cf. *INS*, X (1972), 1283.

– Metoda validă este cea *democratică*. Ea se bazează pe *dialogul dintre părinţi şi fii*, aşa cum cere papa Paul al VI-lea. În spiritul dialogului, copiii se vor putea apropia cu încredere de părinţi, vor expune problemele lor primind de la dânşii propuneri morale, valori ideale, direcţionate progresiv pentru creşterea personală şi responsabilă în adevărata libertate[87]. Părinţii vor trebui să ştie cum să se intereseze de fiii lor, să-şi sacrifice timpul pentru a conversa, a schimba idei, a judeca împreună diverse situaţii, diverse fapte de actualitate, a-i ajuta să facă nişte alegeri responsabile şi să fie primii care să dea exemplu bun. Este o metodă educativă liberalizantă şi personalizantă şi, ca atare, cea mai potrivită şi cea mai eficace. Potrivit acestei metode, părinţii vor putea să-şi îndeplinească cum trebuie misiunea lor de primi şi principali educatori.

După părinţi, un rol important în educaţia tineretului revine *societăţii civile*. În special, *şcoala* şi *mass-media* au o mare responsabilitate în acest domeniu. Familia este chemată să intervină şi să colaboreze cu ele, pentru că este vorba de viitorul membrilor ei[88].

Datoria de a contribui la educaţia tineretului o are şi *Biserica*. Papa Paul al VI-lea zice în mod expres că „familia, şcoala, societatea, vor trebui să primească din partea Bisericii o nouă contribuţie pentru a face eficace «arta artelor», care este aceea de a forma oameni adevăraţi. Şi această problemă este problema noastră”[89].

Tineretul însuşi este chemat să educe şi să dea mărturie. Papa precizează că nu toţi tinerii sunt în criză şi că nu totul este negativ în contestarea lor. Din fericire, există mulţi tineri care au dobândit aspectul transparent al fiilor cuminţi şi sunt plini de idei noi şi mari, sunt ataşaţi familiei şi angajaţi în mod serios la studiu, muncă şi asociaţii tinereşti. El ştie că există multe familii unde fiii se educă împreună, familii de aur, în care fiii mai mari rămân alături de cei mai mici şi o fac pe antrenorii lor la studiu, la joacă, la viaţă. Dar papa îi cheamă pe tineri la o mărturie publică, zicând că revine lor misiunea de a-l proclama pe Cristos, de a se comporta ca fii ai luminii şi martori ai vieţii creştine, de a reconstrui lumea pe bazele credinţei, de „a propune un stil tineresc, plin de forţă, de frumuseţe, de bucurie şi, dacă e cazul, de eroism şi de sacrificiu; un stil creştin”[90].

---

[87] Cf. *INS*, X (1972), 1283.
[88] Cf. *INS*, VII (1969), 1276-1277; *INS*, IX (1971), 1163-1164.
[89] *INS*, VII (1969), 800.
[90] *INS*, V (1976), 103.

4.2. O pregătire morală şi spirituală la iubire

Deja în scrisoarea sa pastorală *Pentru familia creştină*, Montini afirmă în mod expres că „motivul fundamental al decadenţei familiei ar fi lipsa de pregătire spirituală în vederea întemeierii familiei însăşi”[91]. Ca papă, se lamentează că mulţi se angajează în căsătorie „cu prea mare uşurătate, fără pregătirea psihologică, spirituală, religioasă cuvenită, reducându-i astfel substanţa sacră şi solemnă la condiţia de experimente înjositoare, de aventuri riscante, dacă nu chiar de naufragii înspăimântătoare”[92].

Se întrezăreşte, deci, necesitatea unei pregătiri serioase a tinerilor în vederea întemeierii unei familii pentru a preveni toate riscurile şi dificultăţile de care s-ar putea lovi mai târziu. O astfel de pregătire trebuie făcută îndeosebi din punct de vedere moral şi spiritual. Nu este suficient instinctul natural pentru a iubi şi a întemeia o familie. El nu este suficient pentru a da contractanţilor căsătoriei ideea exactă a iubirii umane şi a societăţii familiale care rezultă din ea. Experienţele sentimentale şi sexuale, îndepărtate de orice normă morală şi nivel de viaţă spirituală, nu conduc decât la aşa-zisa „iubire liberă”, la o „explozie de animalitate şi iraţionalitate”, la un „simţ de înjosire” şi la o „predominare a vulgarităţii”.

Desigur, nu în aşa ceva rezidă ideea exactă a iubirii. Iubirea adevărată şi autentică are cu totul altă faţă şi este de preferat să fie ridicată la adevărata sa veridicitate şi frumuseţe, să fie salvată. Cu alte cuvinte, trebuie salvată iubirea umană în sublima sa demnitate, care demnitate totuşi nu se întâlneşte decât atunci când ea ajunge la apogeu, adică atunci când se desfăşoară după un plan exclusiv şi superior, după planul divin.

Numai dacă iubirea este considerată şi trăită în conformitate cu legile divine, cu ordinea stabilită de Dumnezeu, se pot avea premisele serioase pentru o familie sănătoasă, stabilă, fericită, ideală. Într-adevăr, iubirea este cea care îl duce pe om la căsătorie şi la familie; prin urmare, aceasta, familia, va fi autentică în măsura în care a fost şi va fi autentică iubirea. De aceea ne pregătim pentru familie, pregătindu-ne pentru iubire, învăţând să iubim. Nu putem face abstracţie de pregătirea la iubire, după cum susţin unii. Trebuie să se înveţe şi în domeniul iubirii. Cum afirmă papa, „iubirea are nevoie de o mare şcoală”[93]. Şi această nobilă şcoală, această pregătire la iubire nu trebuie să se

---

[91] *Lett. past.*, 840.
[92] *INS*, I (1963), 397.
[93] *INS*, V (1967), 965.

reducă la perioada câtorva luni înainte de căsătorie sau în perioada logodirii, ci trebuie să înceapă cu mult timp mai înainte. Este vorba de aşa-zisa pregătire „remotă" a tinerilor la căsătorie, o pregătire progresivă pentru alegerea unei stări de viaţă foarte importante.

Conştient de acest lucru, pontiful nu pierde ocazia de a da tinerilor unele directive, unele învăţături asupra iubirii şi familiei. În special, în discursul său către Tineretul Acţiunii Catolice Italiene, reunit într-un Congres cu tema *Pregătirea pentru iubire* (*Prepararsi sull'amore*) în ziua de 4 iunie 1967, el îi învaţă pe tineri ce este iubirea şi-i îndeamnă cu insistenţă să înveţe să iubească. Sensurile, semnificaţiile iubirii ar putea fi graduale precum o scară: „Dacă se rămâne în straturile inferioare, iubirea este pasiune (patimă rea), este instinct; de multe ori viciu... Dar dacă se urcă mai sus, iată că iubirea devine cercetare, integrare, completare naturală a existenţei"[94].

Există astfel două chipuri ale iubirii: pe de o parte, iubirea care poate fi mai îngustă, mai egoistă, mai ingrată, mai sterilă şi mai ameninţătoare pentru viaţa omenească şi, pe de altă parte, care poate să se dovedească drept ideală, fecundă, sacră, eroică, sublimă, şi care se învecinează cu Dumnezeu.

Pontiful nu încetează de a le repeta tinerilor să se urce pe scara iubirii pentru a ajunge la valorile sale adevărate şi sublime. Iubirea adevărată vrea să fie exclusivă şi perenă: acestea sunt două caracteristici de o mare importanţă pentru familie. El spune: „Cele două mari temelii pe care se va clădi, mâine, o familie legitimă şi bună sunt exclusivitatea şi perenitatea, premise ale indisolubilităţii"[95]

Tinerii sunt îndemnaţi în mod insistent să nu iubească din instinct, interes, capriciu, ci să se educe ca să iubească bine, dispuşi la darul oferirii totale, ceea ce vrea să însemne abnegaţie, sacrificiu. Vedem, deci, clar aici că iubirea trebuie să urmeze o disciplină. Ea este o artă şi, ca orice artă, cere o disciplină. Aceasta impune stăpânirea de sine, autocontrolul, ceea ce în viaţa creştină devine virtutea castităţii. În pofida dificultăţilor, tinerii, în drumul lor de iubire în vederea căsătoriei, sunt chemaţi să practice această virtute. Montini, invitându-i (pe tineri) să privească la exemplul multora care o practică, afirmă că ea este posibilă, utilă şi necesară. Lumea modernă nu favorizează încetăţenirea ei, de aceea este necesar să se intensifice educaţia creştină şi să ne angajăm nu numai la a feri tineretul de căderi morale, ci şi la a-l converti

[94] *INS*, V (1967), 963.
[95] *INS*, V (1967), 964

pentru ca, prin disciplina moravurilor, să devină un coeficient de forţă morală şi spirituală, seninătate şi frumuseţe.

Trebuie luată o atitudine împotriva pierderii conştiinţei morale. De aceea, pontiful face puternice apeluri amintind de importanţa valorilor morale, de necesitatea de a pregăti tinerele generaţii „la întemeierea familiei prin intermediul unei solide conştiinţe morale”[96]. Spre a dobândi o solidă conştiinţă morală nu este suficientă natura, ci este necesară colaborarea cu harul care transformă natura, o perfecţionează. Dar când harul divin se uneşte cu natura şi puterea răscumpărătoare a lui Cristos, prin sacramente, transformă în profunzime sufletul omenesc şi avem noi baze solide pentru conştiinţa morală.

Tinerii, logodnicii, sunt chemaţi deci să se pregătească pentru însuşirea conştiinţei morale şi pentru căsătorie printr-o intensă viaţă de credinţă, o profundă viaţă spirituală, apropiindu-se în chip deosebit de sacramente. Se poate întâmpla ca viaţa de credinţă să se fi ofilit, atât din cauza faptului că după pregătirea la sacramentul primei Spovezi, primei Împărtăşanii şi al Mirului, s-a neglijat planul religios spiritual, cât şi din cauza influenţei exercitate de secularizarea modernă. De aceea, este necesară orientarea tinerilor şi logodnicilor pe un drum progresiv de credinţă-convertire, care să-i ajute nu numai să descopere iubirea conjugală în planul divin, ci să şi trăiască propria credinţă. Pregătirea la căsătorie devine un „itinerar catecumenal”, o formă tot mai mult cerută azi. Acesta este, de fapt, scopul reculegerilor spirituale, al întâlnirilor dintre tineri, cu caracter religios, şi al altor iniţiative pastorale actuale.

4.3. Pregătirea proximă şi necesitatea unor forme moderne

Pregătirea morală şi spirituală la iubire şi la familie se intensifică încă şi mai mult în perioada propriu-zisă a logodirii, fără a fi omisă totodată tratarea tuturor celorlalte aspecte în vederea acestui scop. De exemplu, trebuie perfecţionată formarea din punct de vedere fizic, sanitar, intelectual, profesional etc., ajutându-i astfel pe candidaţi să ajungă pe cât posibil perfecţi la închegarea unei familii. În mod deosebit, ei trebuie să fie pregătiţi şi educaţi pentru importanta lor misiune de părinţi, aceea de a naşte copii şi a şti să-i educe, de a fi ei înşişi buni educatori. Trebuie ca ei să fie bine pregătiţi şi capabili de a îndeplini atari sarcini. În chip special, Montini cere ca să fie imprimată o idee clară a familiei, despre familie. Ea trebuie să fie prezentată ca o vocaţie, „ca o misiune, ca o

---

[96] *Lett. past.*, 843.

mare datorie, care dă vieţii un scop foarte înalt şi-l umple cu darurile şi virtuţile sale”[97].

Deci, familia nu este o soluţionare facilă, nu este o cale liberă pentru toţi, ci este o vocaţie spre care tinerii trebuie să se pregătească în mod responsabil, aşa cum este indispensabilă o serioasă pregătire pentru chemarea la preoţie sau la călugărie. Căsătoria nu este un episod capricios, nu este o aventură de moment sau un experiment. Este o alegere conştientă şi definitivă a stării de viaţă.

Nu este o stare obligatorie pentru toţi, ci este o alegere, o vocaţie, o misiune, la care tinerii trebuie să se decidă şi să se pregătească cu responsabilitate şi conştiinciozitate. Logodnicii trebuie să fie conştienţi că în căsătorie sunt chemaţi să realizeze imaginea firească a lui Dumnezeu Creatorul, în sine fecund şi plin de iubire; icoană supranaturală, pentru creştini, a unirii dintre Cristos şi Biserica sa.

Ca papă, reluând aceleaşi concepte, el consideră necesar ca cei care încheie căsătoria să se apropie de sacramentul Căsătoriei nu cu superficialitate, ci „conştienţi de pasul pe care-l fac, să aibă capacitatea de a vedea în căsătorie acel «sacramentum magnum» care-i consacră pentru misiunea sublimă de colaboratori ai lui Dumnezeu în a revărsa viaţa în noile creaturi, în a educa dezvoltarea lor cu o delicateţe plină de grijă, având conştiinţa propriilor responsabilităţi”[98].

Asupra acestei idei trebuie să se insiste tot mai mult în pregătirea conceptuală la căsătorie, pentru a putea recupera demnitatea familiei, prezentând-o ca pe o importantă vocaţie, invitând pe cei care doresc să o încheie să fie din ce în ce mai demni de o iubire care este semn al iubirii lui Dumnezeu faţă de oameni.

După pregătirea proximă la căsătorie, urmează cea *imediată*, care este încă şi mai intensă din toate punctele de vedere, inclusiv cel liturgic.

Ceea ce vrem să subliniem este faptul că pregătirea pentru familie nu se termină cu căsătoria, ci trebuie să continue şi după încheierea ei. Este vorba de o educare *permanentă* spre valorile căsătoriei şi ale familiei. Soţii sunt invitaţi să se informeze şi să se formeze continuu, spre a se educa fără răgaz, mai ales din punct de vedere moral şi spiritual. Astfel, căsătoria nu este concepută ca un punct de „sosire”, ci ca un punct de „plecare”, spre o construire dinamică şi autentică a complicatei realităţi familiale.

---

[97] *Lett. past.*, 844.
[98] *INS*, I (1963), 400.

Acestea sunt doar câteva dintre aspectele mai importante ale pregătirii proxime la căsătorie şi la familie, urmată de pregătirea imediată şi continuată de cea permanentă. Problema care se ridică azi este aceea că, pentru realizarea unei atari pregătiri, nu este suficientă educaţia de acasă, care nu mai are autoritatea şi capacitatea de altădată de a forma pe tineri în vederea căsătoriei şi a familiei. De aceea, se consideră necesar ca să se ia alte iniţiative în acest domeniu, ca să se modernizeze şi acest sector. Trebuie să ne gândim la o modernă şi specifică pregătire în vederea căsătoriei, prin care să fie amintite în mod oportun viitorilor soţi natura (căsătoriei), sarcinile ei, valoarea ei morală şi religioasă, în aşa fel încât să poată întemeia noua lor familie cu o conştiinţă iluminată şi în spirit integral.

Motivaţia constă în faptul că instituţia căsătoriei este o realitate importantă şi, ca orice mare realitate, ea cere o pregătire proporţionată, cere „înnoite griji familiale şi sociale şi, în ceea ce ne priveşte, înnoite griji pastorale”[99].

Pe tărâm practic, iniţiativele în acest domeniu nu au lipsit. Ele s-au dezvoltat mai ales sub formă de cursuri speciale pentru logodnici, zile de reculegere spirituală, diverse întâlniri între tineri şi aşa mai departe. Deja de la începutul pontificatului său, adresându-se către Sacra Romana Rota, papa Paul al VI-lea îşi exprimă satisfacţia pentru „iniţiativele pastorale ce au ca scop de a oferi logodnicilor şi tinerilor soţi acea pregătire morală şi spirituală menită să dea conştiinţei lor lumină şi vigoare pentru sfinţenia iubirii şi pentru trăinicia şi adevărata fericire a vieţii de familie”[100].

Între elogiile sale, amintim pe cel adresat Diecezei de Strasbourg, pentru şcoala de pregătire la căsătorie, în care invită celelalte dieceze, unde nu lipsesc cursuri sau zile de reculegere în acest sens, de a urma exemplul ei[101]. Este invitată, de fapt, întreaga Biserică: episcopii, preoţii, creştinii, să ia iniţiative pastorale cât mai adaptate şi mai utile în ceea ce priveşte pregătirea la căsătorie. Nu putem să nu amintim elogiul papei adresat Institutului „Pro Familia” din Brescia, în al cincizecilea său aniversar, şi din care a făcut parte şi mama sa: el nu-şi ascunde emoţia amintindu-şi de ea şi „văzând cum lucrează [Institutul]

---

[99] *Lett. past.*, 841.

[100] *INS*, I (1963), 399.

[101] Zice pontiful: „Sunt elogii pe care le adresăm diecezei de Strasbourg, căci ştim că acolo funcţionează şi se dezvoltă în mod fericit o şcoală de pregătire la căsătorie... Am voi ca un exemplu aşa de oportun să devină molipsitor şi să se răspândească tot mai mult în dieceze unde adesea deja, slavă Domnului, sunt organizate cursuri sau zile de reculegere cu acelaşi scop”, *INS*, II (1964), 848.

azi, îndeplinindu-şi neobosit misiunea, prin organizarea de cursuri de pregătire şi de formare spirituală în beneficiul tineretului, a logodnicilor, a soţilor, şi cu ajutorul deosebit – prin prezentare şi prin conţinut – a presei periodice”[102].

Apelul său este adresat tuturor tinerilor, ca să se pregătească în mod adecvat şi deplin conştienţi pentru întemeierea familiei. Tocmai datorită consistenţei şi clarităţii sale, ne permitem a cita cvasi-integral apelul pe care papa îl transmite tinerilor cu ocazia Crăciunului, în 1969.

> Am dori ca, în sufletul lor, conceptul despre familie să capete o splendoare ideală; am vrea ca la realizarea acestui ideal să contribuie limpede şi deplin forţa lor de a iubi; am vrea ca ei să-şi dea seama de vocaţia care se ascunde şi se manifestă în atracţia spre întemeierea unei familii; am vrea ca să nu fie devastat ajunul căsătoriei lor de gânduri impure şi comportări incorecte; am vrea ca nu calcule egoiste şi hedoniste să umbrească planurile viitorului cămin; am vrea ca ştiinţa adevăratei lor iubiri să provină de la Cristos care-şi dă viaţa pentru Biserică, mireasa sa, destinată a se extinde la toţi oamenii; şi ca harul sacramentului să se reverse, ca o fântână inepuizabilă, în fiecare zi a vieţii lor conjugale. Noi aşteptăm de la generaţia tânără un tip de familie nouă, căreia îngrozitoarele experienţe ale istoriei prezente trebuie să-i fi învăţat că numai un creştinism autentic şi puternic posedă formula adevăratei vieţi[103].

Iată un apel foarte clar şi foarte bogat în idei, un apel care rezumă tot ce am tratat în această ultimă parte a lucrării. Deci, trebuie ca tinerii să se pregătească pentru familie, să se pregătească cu o iubire adevărată, autentică, castă, o iubire care provine de la Cristos, ca ei să vadă în familie o vocaţie, ca ei să alcătuiască un nou model de familie, întemeiată pe valori creştine, spirituale, morale.

Din fericire, în ultimele timpuri, posibilităţile tinerilor de a se pregăti la iubire şi familie sunt foarte mari. Să ne gândim la cursurile pentru logodnici, la consultorii matrimoniali, la şcolile de pregătire la căsătorie, chiar şi prin corespondenţă, la întâlnirile pastorale, la reculegerile spirituale, la colocvii, la mass-media, la revistele specializate etc. Fără îndoială, toate acestea dau rezultate notabile, dar nu suficiente dacă din mijloace de „informare” nu devin mijloace de „formare”. În special, ele trebuie să îi conducă pe tineri pe un drum catecumenal, care este drumul de a-l întâlni pe Cristos şi de a trăi în el.

Biserica deja începe să se orienteze din ce în ce mai mult în această direcţie. Prin misiunea sa şi prin iniţiativele sale, ea caută nu numai să lumineze minţile

---

[102] *INS*, VI (1967), 472.
[103] *INS*, VII (1969), 810.

tinerilor, ale celor logodiţi şi ale soţilor asupra multor valori religioase, morale şi spirituale ale căsătoriei şi ale familiei, ci, mai ales, de a face în aşa fel ca ele să fie trăite, urmând un drum progresiv de credinţă şi de iubire. Aşa cum zice papa Paul al VI-lea, nu este suficientă natura, ci este necesar harul, este necesar de a trăi un creştinism autentic. Iar Ioan Paul al II-lea cere să fie pregătit şi publicat un *Directoriu pentru pastorala familiei*, în care să se stabilească, deci, ca aceste cursuri de pregătire să fie făcute nu numai pentru o aprofundare intelectuală, ci şi pentru a-i stimula pe cei interesaţi de a „se insera în mod vital în comunitatea eclezială”[104].

Noul *Cod de drept canonic* pune un mare accent pe pregătirea la căsătorie şi la familie. Şi el insistă asupra a patru aspecte ale pregătirii, şi anume: pregătirea remotă şi generală pentru toţi; pregătirea proximă a tinerilor logodiţi; pregătirea imediată şi formarea permanentă a soţilor la fidelitate şi la sfinţenie în căsătorie[105]. Astfel, Biserica se străduieşte să se angajeze din ce în ce mai mult în acest domeniu, oferind posibilităţi, având iniţiative, conştientă de importanţa formării pre- şi postmatrimoniale pentru o adevărată identitate umană şi creştină a familiei.

4.4. Puncte de bază şi apeluri pentru pastoraţia familiei

În familia creştină nu există numai raporturi umane, ci şi raporturi de fii ai lui Dumnezeu şi ai Bisericii; se învaţă nu numai normele de comportare civilă, ci şi cele religioase; pe scurt, în ele se nasc buni cetăţeni şi buni creştini. În acest sens, papa Paul al VI-lea declară că familia este „celula primară” nu numai a societăţii civile, ci şi a celei religioase. De aceea, de stabilitatea şi de viaţa ei depinde reînnoirea Bisericii locale şi universale. Or, acest fundament al societăţii civile şi ecleziastice, fiind „aruncat” în centrul crizei moderne, apare ca necesară o puternică intensificare a acţiunii pastorale într-o astfel de direcţie. Pontiful afirmă că este una dintre „datoriile ceasului de faţă” şi că trebuie să-i rezervăm o atenţie prioritară[106].

Înainte de toate, pastorala familiei trebuie să fie călăuzită de unele principii de bază. Adresându-se participanţilor la cea de-a II-a Adunare generală a Comitetului pentru Familie, în ziua de 13 martie 1974, papa enumeră „punctele

---

[104] *Familiaris consortio*, 66.
[105] *Codul de drept canonic*, can. 1063.
[106] Cf. *INS*, XV (1977), 824; *INS*, VIII (1970), 1469.

prioritare" ale pastoralei familiale, ai cărei promotori ei trebuie să fie cei dintâi[107]. Punctele de bază sunt următoarele:

– în primul rând, familia este „locul privilegiat al iubirii, al comuniunii intime a persoanelor", al comuniunii unice şi indispensabile, al iubirii fidele, caste, răbdătoare şi generoase;

– ea este „leagănul vieţii"; ca atare, în confruntarea cu mentalitatea anticoncepţională modernă, se iveşte datoria pentru toţi, în special pentru preoţi, medici, educatori, de a-i pregăti pe soţi la paternitatea responsabilă, considerând viaţa şi iubirea ca „daruri ale lui Dumnezeu";

– ea nu este închisă în ea însăşi, ci este „locul de deschidere către toate celelalte comunităţi". În ea se învaţă realizarea comuniunii, convieţuirea în societate;

– în chip deosebit, ea este „locul în care se revarsă harul Domnului". În virtutea sacramentului căsătoriei, mirii (soţii tineri) primesc harul de a trăi iubirea lor în conformitate cu cea dintre Cristos şi Biserică şi de a-i iniţia pe fiii lor la credinţă şi apostolat. Pontiful asigură astfel familia de asistenţă divină. Ea nu trebuie să se înspăimânte în faţa exigenţelor familiale, deseori dificile, dar nu imposibil de depăşit pentru cel care este creştin;

– în fine, papa Paul al VI-lea încheie expunerea punctelor de bază ale pastoraţiei familiale subliniind necesitatea unei pregătiri autentice a logodnicilor pentru familie, a unei „formări solide, realiste, spirituale" şi, de asemenea, a unei continue asistenţe a familiei din partea altor familii, a comunităţii creştine şi a societăţii.

Din fericire, azi există multe modalităţi şi multe mijloace pentru a face pastoraţie familială: centre parohiale, centre catehetice, consultori familiali, cursuri de formare permanentă, de formare spirituală, centre de asistenţă socială, centre pentru primirea în viaţă, asociaţii familiale, alte mişcări etc. Este necesar însă ca toate să se dedice în mod serios pentru ajutorarea familiei care se află în criză. De aceea, papa Paul al VI-lea face invitaţii insistente în favoarea unei urgente şi autentice pastoraţii familiale.

El face diverse apeluri mai ales către *episcopi*, afirmând că apostolatul în familie este indispensabil, este una dintre sarcinile vitale şi de cea mai mare importanţă a acţiunii pastorale. Ei trebuie să se angajeze constant din punct de vedere pastoral pentru promovarea valorilor creştine ale familiei, astfel ca în ea „să se menţină simţul religios, iubirea autentică, spiritul de solidaritate în

---

[107] Cf. *INS*, XII (1974), 233-236.

relaţiile cu alţii, mai ales cu cei care suferă, şi ca să devină un centru de implicare şi de formare creştină”[108].

Preoţii. Ei sunt chemaţi să devină consilieri şi ghizi spirituali ai familiilor, pentru a le ajuta să „umble întru lumină” (*In* 1,17) şi în bine spre idealul creştin. Trebuie să ştie că „pastoraţia familiei se prezintă azi drept cea mai oportună, cea mai angajată şi, de asemenea, cea mai fecundă, cu rezultate binefăcătoare şi de durată. Ea poate solicita, într-adevăr, multă şi delicată muncă din partea păstorilor de suflete, dar le oferă şi cele mai bune satisfacţii şi merite foarte mari”[109].

Există apoi *instituţiile*, invitate să colaboreze în pastoraţia familială. Cea mai importantă este, fără îndoială, Comitetul pentru Familie, care este chemat să găsească mijloacele eficace pentru pastorala familială, să conştientizeze comunităţile creştine în privinţa problemelor de familie, să încurajeze toate iniţiativele, să fie „martorul privilegiat al concepţiei creştine” asupra familiei[110].

Între *asociaţiile* invitate să colaboreze în pastoraţia familială, amintim şi Institutul „Pro Familia” din Brescia, Acţiunea Catolică Italiană şi Centrul Italian Feminin, pentru care pontiful face o minunată sinteză a mesajului conciliar către soţii tineri şi către familiile lumii de azi, şi invită să fie, pentru familii, primii interpreţi fideli prin cuvinte şi prin exemple[111].

Diferite apeluri sunt adresate şi *grupurilor familiale* care pot contribui valid în acest domeniu. Dar mai presus de orice, este invitată la pastoraţia familiei *familia însăşi*. Este una dintre metodele pastorale cele mai moderne şi cele mai eficace. Conştient de acest lucru, papa Paul al VI-lea cere ca să se acorde cuplurilor un spaţiu mai larg de acţiune în acest sens, amintind „rolul lor de protagoniste ale pastoraţiei”, care le vine din harul sacramentului[112]. Este vorba, deci, de familie ca subiect de pastoraţie, şi nu numai ca obiect, deci de o pastoraţie a familiei *cu* familia.

Iată numai câteva dintre frecventele apeluri ale pontifului în direcţia pastoraţiei familiale, prin care el vrea să sensibilizeze conştiinţele tuturor faţă de problemele de familie. Notăm interesul său pentru pastoraţia familiei, manifestat nu numai prin intervenţiile sale ca papă, ci şi anterior, ca arhiepiscop

---

[108] *INS*, XV (1977), 684.

[109] *INS*, VIII (1970), 1084.

[110] Cf. *INS*, XII (1974), 234; *INS*, XI (1977), 620.

[111] Cf. *INS*, VI (1968), 474; *INS*, IV (1966), 121; *INS*, XI (1973), 878; *INS*, XV (1977), 390; *INS*, IV (1966), 78-86.

[112] Cf. *INS*, XV (1970), 390.

de Milano. Tocmai din motive pastorale de acest gen a scris scrisoarea pastorală *Pentru familia creştină*, adresată arhidiecezei sale şi încheiată cu invitaţia clară: „Biserica aşteaptă azi ca familia să capete o înfăţişare tot mai luminoasă şi mai puternică; şi astfel, renăscută în conştiinţa naturii sale, a misiunii sale, a înălţării sale supranaturale, familia creştină să dea societăţii exemplul, mărturia şi nostalgia iubirii pe care Cristos a adus-o lumii”[113].

Papa Paul al VI-lea este profund convins că idealul familiei creştine este posibil, dar trebuie proclamat, promovat, trebuie desfăşurată o pastoraţie bine concepută şi organizată a familiei, ţinând cont de toate valorile teologice, spirituale, morale, culturale şi sociale. Este convins că de stabilitatea familiei depind societatea civilă şi cea religioasă şi, de aceea, este necesară salvgardarea ei.

Acesta este şi apelul papilor succesivi, care cu egală insistenţă s-au ocupat de familie şi de problemele ei. Biserica, reînnoind conştiinţa absolutei necesităţi a unei pastoraţii adecvate a familiei, continuă să se angajeze pentru valorile sale umane şi creştine şi speră astfel în redescoperirea identităţii sale, în reînnoirea şi perfecţionarea sa. Această angajare decurge şi din conştiinţa că o maturizare a instituţiei familiale se traduce simultan într-o reînnoire a Bisericii şi a întregii societăţi.

---

[113] *Lett. past.*, 856.